

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРЕПОДАВАНЕ НА ИСТОРИЯ НА БЛИЗКОТО МИНАЛО

УРОЦИ ОТ МИНАЛОТО

Sofia Platform

AMERICA FOR

BULGARIA

FOUNDATION

Проектът се осъществява с подкрепата на Фондация „Америка за България“. Изявленията и мненията, изразени тук, принадлежат единствено на Софийска платформа и не отразяват непременно вижданията на Фондация „Америка за България“ или нейните партньори.

ISBN 978-619- 90431-6- 5

© Мариана Асенова, април, 2017

© Фондация „Софийска платформа“ април, 2017

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРЕПОДАВАНЕ НА ИСТОРИЯ НА БЛИЗКОТО МИНАЛО

УРОЦИ ОТ МИНАЛОТО

автор: МАРИАНА АСЕНОВА

редакция: Фондация „Софийска платформа“

Настоящата публикация се издава по проект „Уроци от миналото: какво се случи преди '89-та?“ и се разпространява безплатно. За повече информация по проекта посетете www.sofiaplatform.org

Съдържание

07 ЗА НАС

09 УВОД

За близкото минало и уроците по история

15 МЕТОДИ

Педагогически инструменти за активно учене и развитие на критическо мислене

80 ПРАКТИКИ

Стратегии и проекти с потенциал да се превърнат в добри практики

98 ИЗТОЧНИЦИ

Онлайн платформи, помощни материали, филми

За нас

Фондация „Софийска платформа“ осъществява обмен на идеи между общества в преход чрез исторически диалог и гражданско образование. Осмислянето и разбирането на комунистическото минало, както в рамките на България, така и в Източна Европа и на Балканите, е основен наш приоритет.

Целим да създадем цялостен подход към изучаването на историята от периода преди 1989 г., който обхваща, но и отива отвъд учебното съдържание и включва в себе си както исторически източници, така и литература, изкуство, музика, филми и лични истории на очевидци. Чрез максималното използване на познанията на български и чуждестранни експерти и чрез прилагането добри практики от други европейски държави, създаваме достъпен, практически насочен и интерактивен начин за осмисляне на близкото минало, който да допълва, а

не да замества, учебния материал по история. Целим също да изградим връзка между гражданското общество и държавните образователни институции, която да позволи на училищата да се възползват от натрупаните познания в гражданския сектор.

Проектът „Уроците на миналото: какво се случи преди '89-та?“ включва 32 отворени урока за ученици и 15 обучения за учители в различни градове в страната, с фокус върху малките населени места. Бяха организирани също 2 изложби с портретите на бивши лагеристи от Белене, рисувани от Петър Байчев и 5 лекции в различни университети в страната за наградата за радио пиеси „Георги Марков“, която се връчва от радио BBC. Проектът е продължение на националната кампания „25 години свободна България“, проведена под патронажа на Президента на Република България Росен Плевнелиев.

Още за нас:

WWW.SOFIAPLATFORM.ORG

WWW.25FREEBG.COM

УВОД

ЗА БЛИЗКОТО МИНАЛО И УРОЦИТЕ ПО ИСТОРИЯ

„Няма образователна система в света, която да е по-добра от своите учители“ казва британският образователен експерт сър Кен Робинсън в речта си – „Как училищата убиват креативността“, произнесена в рамките на конференциите TED през 2006-та година. Този цитат е най-доброто обобщение на целите, които си поставя настоящето помагало. То поставя в центъра учителите по история, които преподават периода 1944-та – 1989-та, като им предоставя набор от съвременни инструменти и методи, практически разработки и примерни уроци, както и списък с източници в интернет.

Серията от 15 семинара в цялата страна, организирана от Фондация „Софийска платформа“ през 2016 г. по проекта „Уроци от миналото: какво се случи преди '89-та?“, ясно показва, че учителите по история срещат поредица от

трудности в процеса на преподаване на периода. Тези трудности варират от липсата на време да бъде преподаден материалът до сблъсъка на субективните мнения на самите учители и на учениците за периода на комунизма. Повечето учители, които днес преподават в българските училища, имат лични спомени от този период. Голяма част от учениците, по разкази на учители, имат утвърдено мнение за периода, което идва от семейството и което, пак по техни свидетелства, е или крайно положително, или крайно отрицателно.

Как учителите, които (естествено) имат лично отношение, да преодолеят трудностите, когато преподават историята на България между '44-та и '89-та? Как да създадат онази атмосфера, в която различните, често крайни, мнения на учениците, да могат да намерят своето място и да очертаят пъзела на времето? И защо е толкова съществено този период да бъде преподаден така, че да заинтригува младите хора и да ги провокира да мислят критично и да задават въпроси?

Краткият отговор на последния въпрос е, че трудностите на преподавателите се отразяват директно върху начините, по които днес младите хора се свързват с близкото минало и по които реализират себе си в обществото ни.

Това издание предлага на учителите набор от интерактивни методи и инструменти, с които и те, и учениците им са провокирани да разсъждават и да анализират, вместо да приемат за даденост субективните си мнения. Интерактивните методи и практики дават в ръцете на учителите инструменти, с които да ангажират своите ученици в диалог за близката ни история. Този диалог е възможен при използването на езика на изкуствата, работа с предмети и артистични техники, които позволяват съжителството на противоположни мнения и диалог между поколенията. Представените в това помагало добри практики от България и други страни са доказателство за реалните

възможности на интерактивните методи като педагогически инструмент за преподаване на близка история.

Историците често се обосновават с факти. Твърдението, че трябва да сме сигурни коя е истината, е част от личната аргументация, чута по време на семинарите в 15 града в страната, за това защо някои учители предпочитат само формално да минат през материала за комунизма и да преподават Средновековие и Възраждане. Но днес ролята на учителя по история не е ограничена единствено и само до преподаване на факти и „любов към родината“. Днес учителят по история трябва да научи младите хора как да чуят всеки и как критично да анализират различните мнения. Фактите винаги са условни, затова е важно учителят да създаде атмосфера, в която младите хора да имат възможност за съпреживяване, да се поставят в обувките на другите, живели преди тях, вместо да приемат „наготово“ чуждите оценки.

Мнозинството учители са формирали своите идеи и виждания в периода, за който говорим. Близката история, която трябва да преподават, е част от личните им съдби. Промените, дошли с '89-та, може да са вдъхнали оптимизъм, но може и да са в основата на травматични решения. Една част от преподавателите със сигурност изпитва носталгия по „онова време“ и това е една от причините близката история да се преподава предимно през големия наратив, през безспорния исторически разказ. Затова и за младите хора '89-та е годината, в която е паднала Берлинската стена, но не и годината, в която Химко Враца затваря врати, баба остава без работа и без „безплатната“ почивка веднъж в годината.

Микроисторията и историята на всекидневието не присъстват в учебниците по история. Този факт изправя младите хора, които не са били родени през '89-та, пред предизвикателството да учат история, живяна от собствените им родители

и учители. Т.е., директно ги сблъсква с дилемите и травмите на хората около тях и неосъзнато превръща тези дилеми и травми в част от собствения им живот.

Резултатът от цялото това лутане е известен – според изследване на Алфа Рисърч от 2014-та година 94% от младите хора в България (на възраст между 16 и 30 години) не знаят почти нищо за периода на комунистическото управление в страната. Проучване, направено от Националния център за изследване на общественото мнение (НЦИОМ) през 2013-та, също показва, че познанията на младите хора за историята на комунистическия режим в България и другите тоталитарни и диктаторски режими на XX век са много ограничени и слаби. Един пример е напълно достатъчен – на въпросите за лагерите на смъртта в Съветския съюз, Хитлеристка Германия и България – ГУЛАГ, Аушвиц/Освиенцим и кариерата край Ловеч, преобладаващият процент млади хора отговаря – „не свързвам с нищо конкретно“!

Един възможен начин за излизане от този затворен кръг е да поставим началото на процес на лично говорене за този период. Как? Това помагало представя описания и примери на съвременни методи на преподаване на съвременна история. Методи, базирани на новите технологии и на изкуствата, които създават сигурна среда за обсъждане на трудни и травматични теми. Методи, които развиват у децата компетентности, така нужни им в днешния динамичен свят – като креативност и работа в екип. Методи, които дават възможност в процеса на преподаване да бъдат включени родителските разкази, предметите от дома, улиците и сградите в градовете и така да гарантират на младите хора свободата да открият, разберат и преживеят непознатото близко минало по свой собствен начин.

Възможно ли е това? Да! През 2009-та година над 80 младежи в четири града в Северозападна България,

участници в проекта „1989-та: Места на памет в Северозапада“, изминаха пътя от „не си спомняме нищо за времето преди '89-та, тогава не сме били родени“ до „това, което знаем и помним за онова време зависи от това, което са преживели нашите родители и което са ни казали“.

Това издание дава на учителите по история набор от инструменти, с които в работата си с учениците да успяват да реконструират сравнително безболезнено близкото минало. Като го сравняват с настоящето през образи и емоции, които липсват в учебниците. Защото, по думите на Валентина Александрова, учител по история във Видин, която от години работи с предмети и с методите на устната история, именно емоциите водят до истински откровен разказ.

Първоначалната идея беше това помагало да събере на едно място различни съвременни методи и техники на преподаване, които постигат едновременно две цели. Първо, улесняват учителите по история да преподават теми от близката ни история. И второ, развиват у учениците базови компетентности и същински интерес към преподаваните теми. И след това да бъдат представени примери за добри практики, както и списък с помощни материали и помагала в печатен и/или електронен вариант.

В хода на поредицата от семинари с учители стана ясно, че е много трудно и практически невъзможно тези съвременни методи да бъдат „хирургически“ разделени. Добрите практики у нас и по света са доказателство за паралелното използване и комбинацията на различни подходи. Търсенето на следи, например, включва работа с предмети – снимки, писма, лични документи. Работата с текстове и работата с архивни материали също предполага младите хора да работят с писма, снимки и лична документация. Устната история и семейната история боравят отново с предмети, сред които фотографии,

писма, изследване на бита и т.н. Преподаването на близка история чрез приложен театър предполага включване на цялата палитра от инструменти на интерактивния подход в процеса. Затова в частта, в която са представени методите, често метод, подход, техника на преподаване, са употребени като синоними. Независимо, че от строго методологична гледна точка те не се припокриват.

Дефицитът на лични истории се отразява на начина, по който учителите избират да представят историята между 1944-та и 1989-та в класните стаи. И тъй като няма национален консенсус за това какво се е случило, въпросът дали близкото минало и 1989-та са история или настояще, в което все още живеем, е повече от труден и болезнен. „Няма образователна система в света, която да е по-добра от своите учители“, твърди сър Кен Робинсън. Примерите за успешни ученици в която и да е област, включително историята, са примери за успешни учители. Успешните учители днес са тези, които разбират своята професия – преподаването – като креативна дейност, и виждат своята роля повече като ментори и провокатори. Хора, които създават условия учениците да „откриват“ знанието, да изследват, да интервюират, да наблюдават активно заобикалящата ги среда, да анализират и мислят критично.

Методи

ПЕДАГОГИЧЕСКИ ИНСТРУМЕНТИ
ЗА АКТИВНО УЧЕНЕ И РАЗВИТИЕ НА
КРИТИЧЕСКО МИСЛЕНЕ

Преподавателите по история в българското училище, за които е предназначено това издание, са добре запознати с методиката за обучение по история и класификацията на методите, които тя предлага. Например: словесни, текстови и нагледни. Тези методи, в голяма степен пасивни, са адекватни за работа с исторически контекст от по-далечното минало, като Възраждане и Средновековие. Те, обаче, са недостатъчни и неефекасни, когато говорим за съвременната история, особено от периода 1944-та – 1989-та година. Възможна причината е фактът, че за голяма част от преподавателите тази история е част от личния им житейски опит.

Повечето учители днес, както и голяма част от родителите и бабите и дядовците на учениците, са участници в тази история. Всеки от тях има своята интерпретация на събитията. Фактите от периода са или непознати, или „неудобни“,

а интерпретациите им – емоционални и в двете крайности. С времето личните спомени също се променят. В този контекст преподаването на историята на близкото минало изисква използването на други методи, които позволяват както разговор за фактите, така и място за интерпретация, базирана на общоприети ценности и личен опит.

Използването на такива методи предполага различна, нова роля за преподавателя – освен учител, той е модератор, водещ на процеса на обучение, в който учениците са активни изследователи, анализатори, участници.

В глобализирания свят и в информационния и комуникационен поток, в който живеем, естествено навлизат техники на преподаване и учене, които позволяват промяна на ролите в учебния процес. Методологията не е единственото предизвикателство в процеса на преподаване на комунизъм в българското училище. Часовете по история на комунизма в България в горен курс са ограничени, материалът е планиран в края на учебната година и в повечето случаи не остава време да бъде преподаден, а учители свидетелстват, че голяма част от учениците имат предварително оформено в семейството мнение за периода. В резултат значителен процент от учениците завършва училище без да познава основни факти, имена и събития, свързани с комунизма или остават подвластни на чужди оценки.

Виж: <https://goo.gl/ovcHiF>

Към момента през 2017-та година (новите учебни програми в съответствие с приетия Закон за училищното и предучилищно образование ще бъдат въведени поетапно в продължение на няколко години) темата за комунистическото минало се изучава в VI, X и XI клас. В различните учебници близкото ни минало е представено в различен обем, но що се отнася до историята на България, часовете са ограничени. Сравнително малък брой ученици избират матура по история, а темите по история на комунизма не присъстват в конспекта за кандидатстудентски изпити. Това е едно възможно обяснение защо част от учителите не се съсредоточават върху този материал. Преподаватели свидетелстват за конфликти с родители, недоволни, че учителите „губят времето на децата им“ с теми за комунистическото минало.

В този смисъл методите, които са представени в този наръчник, имат за цел да помогнат на преподавателите с възможни инструменти и похвати за преподаване на история на най-близкото минало. Тези методи поставят ученика в центъра на учебния процес. Според сегашното съдържание на учебниците, учителите разполагат основно с общи формулировки и поредица от ключови събития, за да преподават близката ни история. Микроисторията, устната история и историята на всекидневието не са силно застъпени в учебниците, въпреки че голям процент от преподавателите познават от първо лице една част от преподавания период и въпреки че част от учителите са участвали в квалификационни семинари по темата по проекта History Project 2006 - Да преподаваме с удоволствие – Устната история в класната стая.

Процесът на преподаване на тази близка история се усложнява още повече, сравнена с преподаването на събитийната, героична история на миналото. Голям процент учители, участници в поредица семинари по проект на

Фондация „Софийска платформа“ „Уроци от миналото: какво се случи преди '89-та?“, свидетелстват, че предпочитат да преподават периода на Възраждането. Причината – за близката история все още няма обществен дебат и исторически консенсус. Периодът 1944-та – 1989-та разделя обществото и до днес – на хора, които са пострадали от комунистическия режим, на такива, които изпитват носталгия по това време, и на такива, които се срамуват и по-скоро предпочитат да не говорят по темата. На такива, които не искат периодът да бъде преподаван в училище и на други, които активно работят за това периодът да се изучава подробно.

Така тази близка история изправя директно младите хора пред дилемите и травмите на собствените им родители и учители по история. Младите хора, които не са били родени през '89-та и които днес са изправени пред предизвикателството да учат история, живяна от собствените им родители, със сигурност чуват за падането на Берлинската стена. Но дали научават историите на жертвите на комунизма или на онези, които не намират сила да се съпротивляват? Дали познават местата, които пазят паметта за случилото се в онези години?

Съвременното образование е призвано да отговори на тази действителност с модерни методи на преподаване. Новата култура на учене предполага учениците да получат даден пакет от знания, но и да бъдат поставени в ситуации, в които чрез рефлексия, самостоятелно да адаптират наученото и да го интегрират в условията на динамично променящото се общество. Запаметяването на определена информация и възпроизвеждането ѝ без критично обмисляне следва да отстъпи място на ученето чрез откриване. Така младите хора ще могат да разберат какво имат предвид някои баби и дядовци, когато казват, че „тогава е било по-добре“. И да оценят за себе си дали това е било така наистина.

Само чрез активно наблюдение на ежедневието, на предметите, на промените в собствените им домове, върху сградите или на улиците, само през среща с личните истории на същите тези баби и дядовци, младите хора могат да открият, да преживеят и да разберат непознатото близко минало по свой собствен начин. Същевременно работата с архивни документи и материали е основа за адекватна преценка дали личните истории дават правдоподобна картина за миналото или са израз на носталгия по младостта.

Съвременното общество има променени очаквания към учителя – той е човекът, който има нелеката задача да „отстъпи“ от водещата си роля на крайна и единствена инстанция на знания и да влезе в ново качество, с нова водеща роля – на ментор, който води учениците в процеса на откриване, организиране и реална употреба на знанието. По отношение на историята на най-близкото ни минало това не е лека задача, особено като се има предвид, че учителите разполагат с ограничен обем помощни материали на български език и програми за продължаващо обучение. Новата роля на учителя изисква използването на стратегии и инструменти, които често наричаме интерактивни и които предполагат активно учене и критично мислене.

Интерактивните методи отдавна са обект на изследване в българските научни среди, но все още за тях предимно се пише и рядко остава време или желание реално да „влязат“ в класните стаи.

Интерактивното обучение е англо-саксонска традиция (от англ. interaction – взаимодействие) и се базира на взаимодействието на учениците със заобикалящата ги среда. Учителят, педагогът, ръководи процеса, в който ученикът е пълноправен участник. Именно рефлексията на ученика в процеса на самостоятелно търсене и натрупаният опит са основен

източник на знания. Тази промяна във взаимодействието между учителя и ученика днес се налага и от интензивното присъствие на информационните технологии както в ежедневието ни, така и в процеса на обучение.

На практика базираният на интерактивното обучение учебен процес въвлича всички ученици и всеки от тях има шанса да допринесе към съвместната дейност. А това води до взаимен обмен на идеи, предложения и знания, при това в креативна атмосфера, сътрудничество и работа в екип.

Не на последно място, интерактивните методи развиват у учениците така необходимата способност да общуват диалогично. Тези форми на обучение изключват доминирането – както на учителя над учениците, така и на един ученик над друг, на едно мнение над друго. А диалогът като форма на обучение предполага развитие на критично мислене, изслушване на алтернативни мнения, участие в дискусия, анализ на информацията, вземане на решения и носене на отговорност за взетите решения.

Повечето експерти разделят интерактивните методи в три групи: диалогични методи, ситуационни методи и емпирични методи.

Независимо от това разделение, практиката показва, че то е твърде условно. В действителност повечето методи не съществуват изолирано, а в същността си са комбинация от различни техники и инструменти. Факт, който дава свобода на учителите да прилагат елементи от различни методи в зависимост от темата, която преподават, и в съответствие с нагласите и личните предпочитания на своите ученици.

Когато става дума за преподаване на близка история, методите още по-рядко се използват в чист вид. Понятието, което обединява методите, които не можем категорично

да причислим към една от трите големи категории – диалогични, ситуационни или емпирични, и които използват комбинация от изразните средства на трите категории, са обединени в категорията „активни методи“. Автор на понятието е американският философ Джон Дюи.

АКТИВНИТЕ МЕТОДИ предполагат учениците да са дейни участници в процеса на обучение. Активното учене е противоположно на пасивното. Учениците не просто получават информация/знания от един преподавател или учебник, наизустяват информацията и я възпроизвеждат при поискване. Те получават информация, но участват активно в „намирането“, подреждането, осъзнаването и осмислянето ѝ.

Начинът, по който се преподава история, особено близка история, е от изключително значение не само за учителите и учениците, но и за всички нас. Историята помага да осъзнаем откъде идваме и кои процеси са ни повлияли в развитието ни. Всички сме свидетели на разбирането за историята, с което излизат от училище повечето млади хора – неприятно заучаване на факти и наизустяване на дати, събития и митове.

За да се промени тази тенденция, е важно в процеса на преподаване на съвременна история да се използват различни методи и техники, които позволяват на учениците да „преживеят“ случилото се – от субективна, но и от друга, различна гледна точка. Защото, както пише американският антрополог от университета в Ню Йорк Джералд Крийд¹ в своето изследване „Опитомяване на революцията“, „всеки опит да бъде разбран (в нашия случай - българският) преход, трябва да възстанови социализма през преживения опит“.

1 Джералд Крийд, Опитомяване на революцията (2005)

Изкуствата предоставят средства и сигурни рамки, в които да бъдат изследвани знаците от комунистическия период в страната. Затова в следващите страници ще обърнем особено внимание на употребата на изкуствата в реконструкцията на миналото и конструирането на историческия разказ. Изкуствата, както знаем, поставят ударението върху личното, субективното, върху метафората. Но изкуствата също акцентират на събраните от различни източници „свидетелства“, те документират социалните процеси, показват многото лица на реалността, включително и страданията. В тази си роля на свидетел изкуството води до размисъл и в крайна фаза, на практика представлява процес на лечение на социалната и политическа травма.

Въвлечени да използват изразните средства на изкуствата, за да изследват и осмислят близката ни история, учениците на практика променят начина, по който разбират днешния свят. През артистичните дейности те, водени от своите преподаватели, влизат в ролята на изследователи, търсят и намират следи, размишляват, рефлексират, оценяват субективното и обективното и реално осъзнават, че са в състояние да променят света, в който живеят.

МЕСТА НА ПАМЕТ

Концепцията за изследване на местата на памет е особено приложима, когато става дума за преподаване в училище на комунистическия период и близката история преди 1989-та година. Определението „места на памет“ е фокус, около който е възможно да бъдат организирани различни дейности, свързани с изучаването на съвременна история по един различен, смислен и непартийно натоварен начин.

В оригинал от френски терминът „Les lieux de mémoire“ е въведен за първи път през 70-те години от френския историк Пиер Нора. Получава световно признание в периода между 1984-та и 1993-та, когато издателство Galimard публикува серия от 7 тома, написани от 105-ма историци. Много е трудно или дори невъзможно да бъде представена концепцията на Пиер Нора в няколко изречения. Но целта на следващите няколко реда е представянето на контекста, в който преподавателите биха могли да използват на практика концепцията „места на памет“.

Самият Нора в предговора към френското издание пише: „[...] местата на памет не са това, за което хората си спомнят, а нещо, където паметта работи“.

Нора твърди, че възходът на паметта е резултат основно от два исторически феномена, които характеризират нашата епоха. Първият е времеви и се свързва с традиционно наричаното в историческата литература „ускоряване на историята“. „Този израз, предложен от Даниел Алеви, означава всъщност, че най-непрекъснатият и постоянен феномен вече не

е постоянността и непрекъснатостта, а промяната”, пише Нора. Втората причина е социална и Нора я свързва с „демократизацията” на историята или с могъщото движение за освобождение и еманципиране на народите, етносите, групите и дори индивидите в света днес.

Французинът развива своята концепция в тясна връзка с традицията, създадена преди него от сънародника му, социолога Морис Халбвакс, и я обосновава с ясното разграничение памет-история.

Халбвакс (1877 – 1945) се смята за един от бащите на социологията като наука. Успешната му академична кариера (професор в Сорбоната) не го спасява по време на германската окупация на Франция и той споделя съдбата на хилядите евреи във Втората световна война – загива в нацисткия концлагер Бухенвалд. Той е човекът, който въвежда термините социална памет и колективна памет². По ирония на съдбата днес лагерите на смъртта са места на памет, годишно посещавани от хиляди хора, сред тях и множество ученици.

Тезите на Халбвакс за паметта са представени по-подробно в това издание, защото всички описани инструменти са базирани на работа с паметта – личната и колективната. Според Халбвакс „само индивидите могат да си спомнят, но паметта е колективна, защото индивидите си спомнят и съхраняват спомени в паметта си, само защото са ги научили в общуване с другите от колектива“. Той пише: „Независимо че колективната памет черпи силата и трайността си от това, че има за носител съвкупност от хора, то именно индивидите са тези,

2 Морис Халбвакс - Социалната памет (1925), Колективната памет (ръкописът е публикуван след смъртта му, 1950).

които си спомнят в качеството си на членове на дадена група.”

Когато става дума за памет и местата, на които могат да бъдат открити следи на паметта, трябва да бъде споменато още едно име – това на германския професор по египтология Ян Асман³. Неговата концепция за „културната памет” е базирана на разбирането на Халбвакс за колективната и комуникативна същност на паметта. Асман говори за четири типа памет, два от които са в основата на методи, разгледани по-долу – памет на предметите (пазител на паметта за миналото) и комуникативна памет (език и способност за общуване).

Пиер Нора използва това разделение на видове памет и поставя като една от основните задачи на историята да издири и означа местата, на които можем да ги открием. Нора пише буквално – „да се тръгне по местата, в точния смисъл на думата, където едно общество, каквото и да е то, нация, семейство, етнос, партия, дава на доброволно съхранение своите спомени или ги преоткрива като една необходима част от своята личност: топографски места, като архивите, библиотеките и музеите; паметни места като гробищата и архитектурните паметници; символни места, като възпоменанията, поклонничествата, годишнините или емблемите; функционални места, като учебниците, автобиографиите или асоциациите: тези материали имат своята история.”⁴ Така Нора определя основната цел на съвременната история.

Нора дава кратко обяснение в предговора към френското издание – „Трябваше да схващаме въпросните места във всички значения на думата – от най-материалното

3 Ян Асман, Културната памет (2001)

4 Пиер Нора, Места на памет, том I, II (2004, 2005)

и конкретното, каквито са паметниците на загиналите и Националните архиви, до най-абстрактното и умозрителното, каквито са понятията за потекло, поколение, та дори и за област и човек – жива памет.” Много подходящ пример за онагледяване, когато говорим за съвременна история, е наблюдението на промените в градските пространства.

ПРИМЕР

В рамките на проект, който изследва промените в градска среда 20 години след 1989-та, група ученици от училището с преподаване на чужди езици „Йордан Радичков” в град Видин е на централния площад на града.

В центъра на площада се издига монумент, който представя група войници в атака и е издигнат в знак на почит към паметта на участниците във войните 1912-та – 1913-та година. Въпреки, че отразява период преди 1944-та година, паметникът е издържан в типичния за Съветската скулптура героичен стил.

Водещите на урока задават въпрос към учениците: ако някой минава през този площад за първи път сега, какви промени би забелязал в сравнение с времето преди 1989-та? Учениците отговарят светкавично: сградата на съда нямаше да има климатици; нямаше да има графити; нямаше да има знамето на Европейския съюз; сградата зад нас нямаше да е диско клуб, а част от читалището. Възрастни участници в груповото активно наблюдение добавят

още няколко възможности, които младите хора не отбелязват: през 1989-та сградата на съда беше седалище на Окръжния комитет на Българската комунистическата партия; паметникът също е от комунистическо време.

Според Крис Болдуин, театрален режисьор от Великобритания, един от водещите на рефлексивното наблюдение, тази незабавна „историзация“ на площада, направена от възрастните, е положителна и важна намеса, защото учениците научават нещо ново. Но от друга страна, това бързане да бъде запълнена „липсващата информация“ може да бъде разгледано и като интересна грешка. Защо? Младите хора определят климатиците като елементи, които са се появили на фасадата на сградата на съда след 1989-та. Това тяхно наблюдение може да е базирано на информация, дадена им от по-възрастни хора, които помнят сградата преди климатиците. Както и останалите промени, които младите хора изреждат. Това, което те не съзнават в този момент и не обясняват, за разлика от възрастните, е че има промяна и в предназначението на сградата. Това е промяната, която е нужно да бъде разплетена и обяснена на младите хора. Защото тя отразява промяна в идеи, политики и ценности.

Намесата на възрастните и „прибързаното“ предоставяне на информацията, че сградата е била използвана от местните органи на управление на БКП, дава отговор на въпрос, който все още не е зададен. А това прибързано

историзиране намалява шансовете на младите хора да съпреживеят тази информация като лично откритие и да я осъзнаят като полезна за тях.

Следващият въпрос още по-ясно илюстрира думите на Халбвакс за разликата между колективната и историческата памет. Въпросът към учениците е защо според тях няма паметен знак на градския площад за 1989-та година, след като в учебниците по история пише, че това е важна година? Паметникът в чест на войните означава, че площадът е място, което „помни“ важни събития, място на памет. Отговорите са очаквани: „не знам, говорих с мои близки в семейството и баба ми каза, че преди 1989-та е било по-добре, всеки е имал дом, работа и храна, а сега...“

Подобни примери дават и преподаватели участници в поредица от семинари по проект „Уроци от миналото: какво се случи преди '89-та?“, проведени в 15 града през ноември и декември 2016-та година. Очаквани, но и едностранчиви, и в този смисъл неприемливи, отговори. Още една съществена причина работата с ученици на места, които пазят памет за случвалото се в периода на тоталитарния режим в България, да бъде видяна като важен елемент от съвременното обучение по история.

ПРЕДМЕТИ

Изследването и наблюдението на предметите, които ни заобикалят, е много ефикасен и естествен начин младите хора да разберат по-добре периода на комунизма. Този метод им дава свободата сами да открият, разберат и преживеят непознатото близко минало по свой собствен начин. Предметите – от тези, които могат да бъдат открити в личните чанти, през тези, които се намират в домовете, до тези, които се срещат по улиците на градовете, „разказват“ истории.

По-горе бяха представени начините, по които наблюдението на места на памет в градовете може да бъде използвано в процеса на преподаване на близкото минало. Освен рефлексията за промененото предназначение на сградите, наблюдаваните от учениците знаци могат да бъдат използвани, за да бъдат проследени и разбрани и случилите се в процеса на преход същински промени. Климатниците, графитите и знамето на Европейския съюз на сградата на бившия Окръжен комитет на БКП във Видин, например, са предмети, чрез които учениците откриват следите както на битова промяна (климатици), така и на нова социална свобода (графити), но и на политическа промяна (знамето – членство в ЕС).

В рамките на подобни експерименти става ясно, че младите хора са запознати с предметите от времето на комунизма, но не винаги съзнават властта им на посредник, който предопределя доминиращия публичен разказ (виж примера по-долу). Младите хора откриват и че „имат спомени“ от времето, в което не са били родени, но тези спомени зависят от

това, което им е казано от техните родители за този период.

Предметите разказват истории и съвместното „четене“ на тези истории е непосредствен и забавен метод, чрез който учениците научават повече за света, в който са живели техните семейства. За изследване на предмети могат да се използват няколко лесни подхода.

ПРИМЕР

Един от най-лесните, който не предполага никаква предварителна подготовка и се прилага и в класната стая, е участниците (преподавател, ученици) заедно да открият какво носят в личните си чанти. Реконструкцията на миналото се случва в сравнение с настоящето.

Учениците са помолени да извадят предметите от чантите си и да ги разделят в две групи. В едната те поставят тези, за които предполагат, че са съществували в периода на комунизма. В другата група са останалите – новите, които са се появили след 1989-та.

Във втората фаза учениците са поканени да опишат с една дума предметите в двете групи. В подобен експеримент с ученици във Враца, те дават следните отговори в прилагателни. Предметите, датирани преди '89-та, изглеждат „стари, евтини, практични, вечни, скучни, прости, безопасни“. След '89-та са „модерни, нови, скъпи, различни“, но също като тези отпреди '89-та, са „практични и безопасни“.

Според ученици, участници в подобно упражнение в Монтана преди '89-та, вещите са „прости, ежедневни, обикновени, необходими“. След това – „скъпи, перфектни, опасни, обсебващи, важни, лъскави“. В купчината от преди са отделени тетрадки, моливи, химикали, гребени, книги, грим, дамски чанти. След 1989-та преобладават мобилни телефони, MP3 плеъри, но и лични карти, с които след края на комунизма и членството на България в Европейския съюз младите хора могат да пътуват безвизово в страните от съюза.

ПРИМЕР

Музей на живо, с. Горна Бела речка, 2009-та година: Предмети, Образи, Връзки, Размишления

Работата с предмети може да бъде посветена и на изследване на домовете на учениците, на знаци по улицата от дома до училище и дори в училищните сгради.

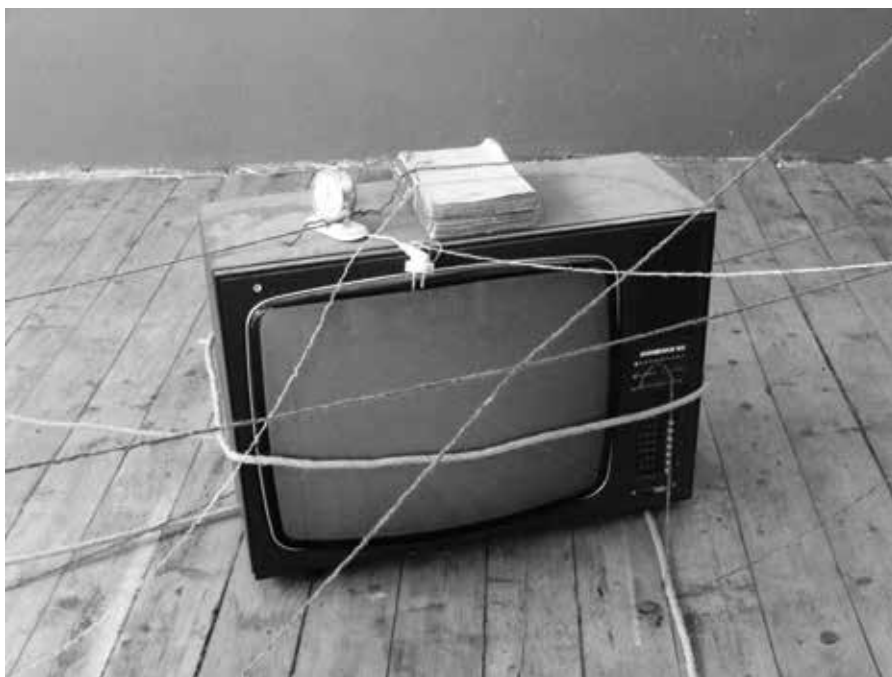
През май 2009-та година в рамките на проекта „1989-та: Места на памет в Северозапада“ около 80 ученици от Видин, Враца, Монтана и Вършец са поканени да участват във Фестивала на спомените „Козе мляко“. В рамките на един ден участниците ще създадат „музей на живо“ и ще бъдат поставени в четири различни роли. Първата е ролята на изследователи. Учениците знаят предварително, че трябва да донесат със себе си предмет, с който свързват периода на

комунизма. Бившата класна стая, определена да подслони музея, постепенно се запълва със снимки и предмети.

Някои от учениците са забравили задачата и не носят предметите, които да оставят в музея. Затова и не са допуснати вътре, а са им дадени 5 минути да намерят предмет на територията на старото училище. Младежите тършуват в стаите и търсят предмети отпреди 1989-та. Някой намира портрет на Тодор Живков. Две момчета дори влачат стар, тежък, прашасал телевизор. По-късно, в процеса на размишления този телевизор се превръща в един от ключовите фокуси.

Във втория етап учениците са поканени в ролята на съвременни художници. Всеки от тях получава нарязана на дълги парчета червена прежда. Задачата е да огледат помещението от друга перспектива и да помислят за възможните въображаеми връзки между предметите и снимките. И в пълна тишина да направят инсталация като свържат с преждата наличните експонати. В рамките на трийсетина минути стаята се превръща в червена паяжина от неизговорени брънки и връзки.

След кратка пауза учениците са поканени да се върнат за трети път и в трета роля. Сега те трябва да са посетители в галерия, хора, които отиват на изложба, посветена на 1989-та година. Даден им е избор как да реагират на пространството като единственото условие е да пазят „инсталацията“ непокътната за други

©2009, Фондация за нова култура

посетители. Този път младите хора могат да заснемат пространството с фотоапарати и камери.

Всички активни действия – подреждане на предмети в стаята, свързване на предметите с червен вълнен конец, извършени от учениците, превръщат бившата класна стая в Музей на живо. Водещи и артисти за последен път сменят ролята си и се превръщат в наблюдатели, които трябва да анализират какво им казват предметите, обвързани в червената паяжина на вълнената прежда. В този финален етап учениците са поканени да рефлексират върху предишните си роли и да оценят както своята работа, така и ефектът от нея върху публиката.

Участниците имат възможност сами да разкрият историята или реалната случка, която се крие зад предметите, свързани с червена прежда. Една от „паяжините“ започва от телевизор и се разделя в няколко посоки – към портрет на Тодор Живков, към стената, към прозореца в другата посока. Учениците са поканени да опишат с една дума това, което виждат в стаята. „Хаос, безизходица“, следват и други думи, по скоро антоними, отколкото синоними: „свързаност, плетеница“.

Рефлексията продължава с молба към учениците да се съсредоточат върху различните нишки и да помислят върху конкретните връзки, които сами са направили с червения конец. Ето някои от размишленията на глас. „Телевизор – стена – това на практика е Желязната завеса“,

©2009, Фондация за нова култура

„да, телевизията е била една тогава и целта не е била да информира, а да крие информация”, „а комунистическият лидер е казал какво да се съобщава по телевизията”, „но телевизорът е свързан и към прозореца”, „разбира се, защото дори и в ролята на Желязна завеса, телевизията понякога е пропускала светлина”, „да, телевизията е завеса и прозорец едновременно”.

Когато откриват 10 левова „самотна” банкнота, почти едновременният дружен отговор е – „по онова време хората са имали пари, но не са могли да купят нищо с тях, пари за нищо”. Наблюдението минава към дрехите – униформата и роклята – разликите между поколенията и липсата на свобода на избора по времето на комунизма. Накрая младите хора са помолени отново да огледат наоколо и с една дума да обобщят какво виждат. Първият отговор е като в началото – „хаос”, после някой добавя – „контролиран хаос”.

НЕПОДВИЖНА КАРТИНА

ЗНАЦИ, ПАМЕТНИЦИ, ФОТОГРАФИИ

Ожесточените спорове по въпроса с паметниците имат дълга история. Обществената дискусия често не стига до консенсус. И то не само за тези паметници, за които основният спор е дали да ги има или не. Като мавзолея на Георги Димитров или паметника на Альоша в Пловдив, или на Съветската армия в Борисовата градина в София. Става дума за „незабележимите“ паметници, като тези във входовете на училищата, които младите хора срещат всеки ден. И макар че „отказват“ да ги забележат, паметниците със сигурност отправят своите внушения. Докато като общество вземем решение дали са нужни тези паметници, трябва ли да се махнат, кои да останат и кои не и как и кой да решава съдбата на паметниците, със сигурност преподавателите могат да ги използват като метод в процеса на обучение по близка история.

ПРИМЕР

В повечето градове у нас са настъпили редица видими промени след 1989-та. Нови сгради, обществени и жилищни, променени публични пространства. Има и други промени, но някои неподвижни картини, образи, продължават и днес, повече от 25 години, да са там, на местата си отпреди '89-та. И макар и

©2009, Фондация за нова култура

незабележими на пръв поглед, те оказват своето влияние. Активното и осъзнато наблюдение на тези застинали, неподвижни картини, които са навсякъде около нас (и в училища, и на улиците), са силен и работещ начин младите хора сами да изследват, да откриват, анализират и разбират как големият исторически наратив е променил и личните съдби на хората.

Едно от водещите училища във Видин е с променено име. Някога, популярно наричаната „Английска“, носи името на партизанката Лиляна Димитрова. Днес училището се казва „Йордан Радичков“.

Името на Лиляна Димитрова днес не говори нищо на учениците, които прекрачват прага на училището. Но тя е там и ги посреща всеки ден на главния вход. Керамичното пано с изображенията на партизанката в централен план и картини в стила и естетиката на социалистическото монументално изкуство заемат стената на цялото входно антре.

На среща-разговор с ученици през 2009-та година, посветена на промените в техния град 20 години след падането на Берлинската стена, първият въпрос, отправен към младите хора е – знаят ли чий образ ги посреща всеки ден на главния вход на тяхното училище. Хоровият отговор е еднозначен – „не“. Това е добър пример за донякъде случила се промяна. Името на училището е сменено, но образът на партизанката Лиляна Димитрова е там, в централното фойе, пред очите на поколения ученици всеки

ден. Години наред стотици млади хора минават през главния вход на своето училище и срещат един образ, чието име не знаят.

ПРИМЕР

Централният площад в Монтана, 2009-та година. Разговорът с учениците е за това какво знаят и какво помнят за живота преди '89-та. В началото всички са категорични, че не са били родени тогава и нямат никакви преживявания и спомени от периода преди това. Водещите предлагат на учениците да открият на площада предмети, образи, знаци, които те датират преди 1989-та. Имат на разположение 5-6 минути за работа – да направят по две противоположни снимки с мобилните си телефони. На първата снимка да е заснето нещо, което е било възможно да бъде снимано и преди 1989-та. Втората снимка да е за времето след това и максимално да изключва детайли от комунизма.

След минути учениците показват резултатите от своето издирване. Заснети са стълбове на улични лампи, витрини на магазини, коли, табели, паваж, съобщения, сгради. Застинали, неподвижни картини – свидетелства за времето отпреди 1989-та. Те съществуват и днес и младите хора не се затрудняват да ги открият. Има и достатъчно фотографии – доказателства за промяната: нови сандъчета за цветя, магазини, ресторанти и кафенета, банки,

информационен център с компютри. В моменти на съмнение те не се колебаят да спират и питат минаващи през площада по-възрастни хора – важен „страничен“ ефект от използването на метода. Именно личната мотивация, която се поражда у младите хора – да питат, да се интересуват, е ключов за успешното преподаване на близка история в училище.

Разговорът с младите хора на тема какво си „спомнят“ отпреди '89-та продължава. Сега вече, след снимките, които са направили и след дискусиата по следите, които са открили, младите хора са наясно, че макар и да не са били родени тогава, разпознават знаците от онова време, защото макар и 20 години по-късно (работата с учениците се случва 2009-та г.) те са заобиколени от застинали образи от миналото.

ВИДЕО

Филмите имат предимството да разказват лични истории и да представят историческите събития от близкото минало от лична гледна точка. Специално организирани в училище филмови прожекции и дискусии с авторите допринасят за адекватното поднасяне и разбиране на историческия материал. Учениците получават шанса да сравнят разкази за близката ни история както от официалните източници, така и от личните спомени и истории.

Много силно въздействие и роля имат историческите, документалните и игрални филми от и за периода, повечето от които могат да бъдат намерени и във видео-канала YouTube (списък с ресурси е приложен в последната четвърта глава на това издание).

Виж: <http://www.youtube.com/>

Филмите или части от тях могат да бъдат дадени за „домашно“ на учениците – да бъдат гледани, например, заедно с техните родители и баби и дядовци. А след това, в час, учениците да разкажат личните спомени на семейството им, породени от темата на филма.

ПРИМЕР

Документални кадри за първите митинги пред Народното събрание след 10-ти ноември '89-та на режисьора Евгений Михайлов са показани пред публика от около 100 ученика в рамките на фестивала на спомените „Козе мляко“ в с. Горна Бела речка през 2009-та година. Младите хора чуват за първи път репликата на Петър Младенов (министър на външните работи, последен председател на Държавния съвет и първи председател/президент на републиката), произнесена на 14 декември '89-та: „най-добре е танковете да дойдат“. Дискусията след това продължава повече от 2 часа. Участват учениците, учители, гости на фестивала от повече от 10 държави.

На специално организирана среща с ученици в Монтана е показан игралният филм „Гори, гори, огънче“, който разказва за насилствената смяна на имената на българските помаци и забраната да носят традиционното си облекло. След прожекцията младите хора имат

Виж:
<https://goo.gl/2vv2P9>
<https://goo.gl/2Du7hC>

възможност да дискутират с автора на сценария Малина Томова. (За съжаление Малина Томова вече не е между нас, но голяма част от авторите на документални филми за периода с радост се срещат и разговарят с ученици.)

ПРИМЕР

Организацията на открити уроци в над 30 училища в страната е основна дейност в проекта „Уроци от миналото: какво се случи преди '89-та?“ на Фондация „Софийска платформа“. Част от тях в същността си са прожекции на документални филми, посветени на темата близко минало, и среща-дискусия с автора (авторите) на филма. Сред тях са разговори по филмите на режисьорите Стефан Командарев, Диана Иванова, Весела Казакова и Мина Милева и т.н.

ПРИЛОЖЕН ТЕАТЪР

Използването на метода приложен театър в процеса на преподаване на съвременна история съчетава всички разгледани до сега методи. За да стигне преподавателят до приложния театър, е добре да може да комбинира и използва като техники няколко от дотук представените инструменти.

Някои специфики на театъра и представлението могат да се използват в образователен контекст. Артистичните средства са подходящи не непременно за преподаване на изкуства, а са начин за създаване на разнообразни и ефикасни възможности за обучение. Важен аспект за младите хора е и перспективата резултатът от тяхната работа и усилия (под формата на спектакъл) да бъде представена пред широка публика.

Представлението, в каквато и да е форма, има определящи характеристики. Говорим за представление, когато сме свидетели на символичното пренареждане на аспекти от реалния живот. Четирите елемента⁵, с които всяко представление символично борави, са: роля, място, време и предмет. В рамките на представлението актьорът играе роля и се въплъщава в измислен или реален „друг“. Мястото и разположението на публика и актьори спрямо него, е начин публиката да получи по – силно преживяване. Времето в една пиеса реално може да е 2 часа, но в театрално измерение историята може да продължава години. Предметът има своята специална роля и символично послание.

5 Крис Болдуин, 1989-Места на памет в Северозапада / преподаване на близка история и приложен театър (2009)

Тези четири елемента са символично пренаредени и във всекидневния ни живот. Всяка различна професия е роля. Мястото на всеки представител на професия е фиксирано (учителят е най-отпред в стаята). Времето може да се забавя (при траурна церемония) или да е фиксирано (часовете са по 45 минути). Предмет: скъп 4x4 джип символизира богатство и влияние, слушалката на доктора – статус и принадлежност.

Техниките на приложния театър могат да бъдат използвани в различни ситуации.

ПРИМЕР

В края на 2008-а година, в хода на подготовката на проекта „1989 – Места на памет в Северозапада“ към екипа се присъединява английският театрален режисьор и артистичен директор Крис Болдуин. Човек с богат опит в проекти, свързани с изкуства, форум и социален театър, обучение на учители, работа с ученици. Целта на проекта е младите хора да бъдат въввлечени в творчески процес, свързан с преподаването на близка история.

Работата е базирана на убеждението, че процесът се случва първо чрез предмети и после чрез думи. Затова, преди да се стигне до театралната работилница и същинския театрален спектакъл, е организирана „Радиоточка“ и Музей на живо със събрани от учениците лични истории и предмети от периода на комунизма. Именно на базата на личните истории

участниците в двуседмичното лятно театрално училище разработват сценария на спектакъла. Облеклото и репликите на главните герои са избрани след серия интервюта, направени от участниците, с жителите на село Горна Бела речка. Театралният спектакъл е представен пред публика двукратно в два различни града – Видин и Вършец.

©2009, Фондация за нова култура

УСТНА ИСТОРИЯ

Личната история като тема на официалната история е сравнително нова концепция не само в бившите комунистически страни, но и в други европейски страни с тоталитарно минало.

Методът на устната история изисква предварителна теоретична подготовка и дава възможност на учениците да се запознаят с различни източници по темата, по която ще правят интервюта. Както и при останалите разгледани методи, основната цел е младите хора да развият критично мислене. Защото историческите събития са представени в учебниците по история. Но личният разказ отсъства от големия наратив. А именно той дава възможност на учениците да съпреживеят „голямата“ история и така да разберат по-добре близкото ни минало.

Личният контакт и провеждането на интервю с очевидец на историческите събития, които се изучават в час, разширява познанията по история и създава траен интерес у младите хора. Устната история представя живота на обикновените хора, с които учениците се идентифицират много по-лесно. Отделно, методът разкрива механизмите, по които голямата история влияе в личен план и променя живота на отделния човек, град, село, общност.

Устната история е начинът младите хора да разберат, че различните участници имат своите различни разкази за близкото минало. Именно историята на очевидците дава богатата палитра на реалния живот и оставя младите хора да се научат да преценяват доколко източниците им са достоверни.

В хода на подготовката си за вземане на интервюта младите хора се учат да задават въпроси, да анализират

отговорите и като цяло подобряват комуникативните си способности. Устната история е важна част от познанието за близкото минало, редом с написаната история, която намираме в учебниците, книгите, архивните документи.

Устната история реконструира националния исторически разказ по по-разбираем и ясен за младите хора начин. Именно личният разказ дава възможност за комуникация на трудни теми, които в друг контекст остават най-често неизговорени.

Подготовката за използването на метода на кратко включва няколко основни етапа. На първо място, преподавателят изяснява целите на интервюта, които учениците ще правят. Следва търсене и намиране на свидетели на историческото събитие, което се изучава, както и избор на събеседници. Съществено значение има формулировката на въпросите към избраните събеседници.

В процеса на подготовка преподавателите могат да включат методи като „мозъчна атака“ – за осмисляне на връзката между теорията за правене на интервю и практическия модел, например. Методът „ролева игра“ може да се използва стратегически за подготовка за преодоляване на неочаквани ситуации и трудности.

ПРИМЕР

„Голямата екскурзия“ от 1989 г. в спомените на етническите турци е урок, разработен от Ангел Янчев, ПТГ „Д-р Васил Берон“, Велико Търново в рамките на проект History Project 2006, Да преподаваме с удоволствие – Устната история в класната стая.

Целите, които този урок си поставя, са: да запознае младите хора с престъпленията на комунистическия режим във връзка с т.нар. „възродителен процес“; да им даде възможност да осмислят ролята на устната история като средство за съхраняване следите на ежедневието. В хода на работата учениците усвояват техниката на интервюто като начин за събиране на устни свидетелства и формират лични умения да вземат интервю.

В рамките на два урока по 45 минути преподавателят запознава учениците с ключовите термини „възродителен процес“, права на човека, дискриминация, устна история, интервю, очевидец.

Повече за урока може да намерите на стр. 61, <https://goo.gl/8TTvF9>

ПРИМЕР

Някои от лекторите в откритите уроци по история на близкото минало, част от настоящия проект, използват интервюто като средство да разчупят леда и да започнат разговор с учениците. Младите хора имат предварително зададена задача – да интервюират своите близки в семейството по теми, свързани с периода 1944-та – 1989-та. Някои ученици избират да направят

видео-интервюта. Използването на този метод окуражава младите хора и техните родители, баби и дядовци, да разговарят у дома по теми, свързани с периода.

В хода на проекта „1989-Места на памет в Северозапада“ методът на устната история е използван многократно в четири училища във Видин, Враца, Монтана и Вършец. През 2009-та г. на среща в ГПЧЕ „Йордан Радичков“ първата задача е учениците да споделят доколко родителите са разказвали на своите деца за времето преди падането на Берлинската стена и начинът, по който се е променил личният им живот. Учениците са разделени по двойки с уговорката, че избират съученици, с които най-малко общуват. Имат 5 минути да си разкажат един на друг какво знаят за случилото се преди 20 години и всеки да запише разказа на другия. След това всички слушат записаните кратки разкази.

„За мен 1989-та не е интересна, защото не намирам нищо свързано със семейството и приятелите си... не съм запознат с историческите събития, но явно е важно за нашия град“, казва единайсетокласник. Десетокласничка споделя, че е родена 1993-та година, смята, че тогава са се случили големи социални и психологически промени и е било „голямо объркване като са станали реформите“. Друго момиче в 10-ти клас споделя, че не знае дали е имало някакво историческо събитие през тази година и с какво е по-специална, но за нея е важна, защото

нейните родители са се срещнали именно в 1989-та.

Преподавателят по история Валя Александрова⁶ споделя:

„Когато започвах работа, изхождах от професионалния си стремеж децата да учат с интерес, да търсят сами различните гледни точки чрез личните истории на интервюираните хора, да видят противоположни мнения: от крайното отричане и заклеймяване на това време до носталгията по него. Дори и не предполагах колко силен отзвук сред съгражданите ни и в самите семейства ще предизвика работата на децата. Това, само по себе, си отново поставя въпроса дали трябва да се говори за 1989-та? Имат ли позиция самите участници в събитията тогава? Множество въпроси се родиха в хода на работата ни... въпроси, които нямат еднозначни отговори“.

Дейностите по проекта са толкова разнообразни, че и по-слабите по успех ученици намират своето място като силни и важни „професионалисти“ в екипите, споделя преподавателят, и участват много отговорно и активно в проекта. В общуването си с представители на изкуствата, журналистиката, социологията, младите хора израстват по-отговорно, с ясно заявени

6 Валя Александрова, 1989-Места на памет в Северозапада / преподаване на близка история и приложен театър

позиции. Много ценни за тях са и лабораториите с представители на други държави, срещите им с „другите“ – различните хора, непреживели историята на тоталитарното общество и особеностите на прехода.

В ролята на обучители са режисьори, публицисти, хора на изкуствата от двете страни на Желязната завеса, от света на демократичните държави и от бившите социалистически държави. За младите хора е полезно и много поучително да контактуват с интелектуалци, съпреживели времето на промяната, запечатали ги в свои и чужди лични истории. Възможността да чуят и дискутират върху техния поглед на събитията е много по-ценен от „прочетен урок в учебника по история“. Така обучението се води извън класната стая чрез събиране на устни истории, лични гледни точки, чрез театър или дебати, чрез музеи на открито.

Трудностите в процеса на работа по такива проекти са свързани най-вече с прекалено силните емоции на родители и баби на учениците. Валя Александрова разказва за критики, които стигат до гневни упреци „на какво точно учим ние днес децата за реда и спокойствието, които социализмът им давал на тях...“. Преподавателката свидетелства и за неразбирането от страна и на педагогическата колегия, че ученето чрез изкуства и изследване на личните архиви и истории е много ползотворен метод за съвременно преподаване на историята на близкото минало.

Изследванията на учениците – в техните семейства, в квартала или на село, изваждат на светло многообразието от гледни точки, изводи, обобщения. Успоредно със събирането и обработването на личните истории учениците се срещат и с интересни за тях личности, изследователи на „времето на промяната“. В рамките на събитията учениците присъстват на прожекции на документални филми, участват в дебати и дискусии с гости от различни страни. Имат възможност да използват предимствата на работата в екип, а чрез ресурсите на информационните технологии – да направят клипове и филмчета. Всичко това допринася съществено за постигането на основната цел на всяко едно обучение – получаване на знания, но и развитие на способност за критичен анализ, разпознаване на пропагандните тези и формиране на собствено мнение.

Дотук разгледахме активните методи като най-подходящи за преподаване на близка история в училище. Активните методи са комбинация от изразните средства на класическите интерактивните методи, които експертите обединяват в три основни групи. Емпиричните или практически методи – проект, създаване на училищна сбирка, интернет страница, културно-исторически маршрут, пътеводител за туристи – на учене чрез действие, лично участие и опит. Ситуационните методи – ситуация, казус, ролеви, симулационни и дидактически игри – на учене чрез съпреживяване. Диалогичните – беседа, дискусия, дебат, обсъждане, мозъчна атака – са базирани основно на комуникацията.

ЕМПИРИЧНИТЕ МЕТОДИ са базови и като цяло са основани на Информационните и комуникационни технологии (ИКТ). Именно навлизането на компютрите, мобилните технологии и интернет в ежедневието ни, прави интерактивните, и в частност емпиричните, методи на обучение по-приложими от всякога в процеса на учене. И една от основните причини е, че младите работят интуитивно с тях. Адекватната им, модерирана от учителите, употреба е гаранция за постигане на лична мотивация у учениците. ИКТ могат да се използват в процеса на проучване на дадена тема, откриване на информация, включително снимки, видеа, архивни източници и т.н., представяне на темата и комуникация на резултатите. Мотивацията и личната заинтересованост са гаранция за постигане на резултати, особено в училище.

ИНФОРМАЦИОННИ И КОМУНИКАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ (ИКТ)

В момента съществуват многобройни проучвания и изследвания, включително на Европейската комисия, които доказват, че използването на ИКТ в класната стая подобрява резултатите на учениците. Въпреки тези изследвания обаче (и въпреки оборудването с компютри и интернет училища) една сравнително голяма част от преподавателите продължава да не допуска употребата на технологиите в ежедневния процес на учене. Защо?

На първо място, повечето преподаватели недооценяват възможностите, които ИКТ имат, да мотивират учениците да работят. Второ, употребата им изисква предварителна подготовка на учебния процес и излизане от установените рамки, за което обикновено няма време. Трето, повечето програми за обучение на учители за работа с ИКТ бяха формално проведени и оставиха мнозинството учители с обяснимо притеснение, че знаят по-малко от учениците си в тази област. Във всеки случай, използването на ИКТ за реализирането на образователни задачи е необратим процес.

Ролята на преподавателя за мотивация на учениците остава водеща. Учителят е този, който определя задачата и степента ѝ на трудност, така че нито да е скучна, защото е прекалено лесна, нито да е отблъскваща, защото е прекалено трудна. Учителят дава условията и инструкциите и е част от екипа в процеса на работа, за да са наясно учениците какво се очаква от тях.

В процеса на търсене на информация в интернет отново преподавателите са тези, които помагат на учениците да преценяват критично доколко един източник е достоверен. Те са тези, които учат своите ученици осъзнато да „сърфират“ в морето от информация и да изследват непознати територии. Така, паралелно с научаването на факти, се учат да мислят критично и да правят разлика между информация и пропаганда.

Защо ИКТ са така привлекателни за учениците в класната стая?

На първо място, днес децата и младите хора учат предимно визуално. Говорим за визуално поколение. Възможностите за визуализация и онагледяване дават шанс на учениците да възприемат по-лесно информацията и да бъдат заинтригувани да учат. Известна е репликата на американския журналист Артър Бризбейн от 1911 г. – „една снимка струва колкото хиляди изречени думи“. Приложен към историята, този израз важи с още по-голяма сила. Една снимка може да разкаже много повече за едно историческо събитие, личност или епоха, отколкото можем да прочетем в страници. Снимки с исторически контекст опосредстват контакта на учениците със събитията, помагат им да разберат случилото се и не на последно място, правят ги съпричастни.

ПРИМЕРИ

Текстове, снимки, диаграми, аудио и видео-файлове могат да бъдат организирани в различен тип презентации. Най-разпространени са презентациите, изготвени с програмата PowerPoint. Личното представяне пред аудитория е допълнителен стимул и дава възможност

ученикът да прояви творчество и да развие своята лична креативност.

Разбира се, най-добре би било всеки ученик да направи своя, индивидуална презентация, воден от темата, зададена от преподавателя. В интернет могат да бъдат намерени различен тип готови шаблони на презентации.

<https://bglog.net/obrazovanie>
<https://prezi.com>
<https://goo.gl/QoYrn7>
<https://www.slideshare.net/>

В момента учебната програма в шести клас затруднява сериозно учениците с големия брой понятия, които се учат в сравнително малък брой часове. А тази в горен курс не отделя адекватно внимание на комунистическия период от българската история и не успява да запознае младите хора с понятията, които го характеризират. Според Любомир Пожарлиев (Гисенски университет „Юстус Либих“) „трябва да се въведат други понятия освен единственото, касаещо периода – съветизация“. В тази връзка за въвеждането на понятия важна роля биха могли да имат мисловните или още наричани понятийни карти.

Всички безплатни програми за съставянето на такива карти могат да бъдат намерени на следния уеб-адрес:

<https://goo.gl/8e4D11>

Онлайн упражненията са много полезни и подходящи при изучаването на близка съвременна история. Те могат да са базирани на работа със сайтове, които представят теми от близката ни история. Държавна сигурност.com предоставя синтезирана информация, свързана със системата на Държавна сигурност, досиетата и други архивни документи и статии от създателя на сайта, журналиста и изследовател, Христо Христов. В другия сайт, създаден от Христо Христов, ДЕКОМУНИЗАЦИЯ, специално внимание заслужава страницата „източници“. На разположение на потребителите са материали в интернет, книги и статии, посветени на близката история на България, но и на страните от бившия комунистически блок.

Уеб страницата на Института за изследване на близкото минало отразява изцяло мисията на неправителствената академична организация – да стимулира и подпомага изучаването на най-близката и съвременната история на България. Тук могат да бъдат намерени и използвани от преподавателите както резюмета на всички книги, публикувани от създаването на института до днес, така и интервюта, дадени по различни

<http://desebg.com>
<http://www.decommunization.org>
<http://minaloto.org>

теми, свързани с комунизма. Има информация и за текущи и завършени проекти по теми като: „Да помним и разбираме комунизма в България“ и „Устна история на комунизма в България“, които обръщат внимание именно на всекидневния живот и на социалната сфера.

Сайтът на Комисията по досиетата предоставя информация за разкритите документи от проверките за принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия. Документалната поредица „Из архивите на ДС“ проследява дейностите на репресивния апарат на БКП във всички основни сфери на обществения живот – от колективизацията, малцинствата, юриспруденцията и интелегенцията, до туризма и спорта. Комисията поддържа специална рубрика „Документите проговарят“, която информира за издания, научни публикации, книги, разкази на читатели.

Още един полезен сайт, който учителите по история могат да използват в класните стаи е Изгубената България. На практика сайтът представлява един от най-богатите интернет базирани фото-архиви у нас. Близо 6000 фотографии от

<http://www.comdos.bg/>
<http://www.lostbulgaria.com/>

българската история са организирани във времеви периоди с продължителност 10 години и в повече от 500 категории. Сред тях – 9-ти септември, партизани, манифестации, религия, мода.

Архивни материали и фотокопия на писмени извори от епохата на комунизма, могат да бъдат намерени в Електронния каталог на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Електронният каталог на НБКМ съдържа библиографски записи на следните видове документи: монографични публикации, книги, дисертации, картографски и графични документи, видео записи и ноти от 1876-та година до днес. Интерес представляват периодичните издания – български вестници, списания и бюлетини.

<https://goo.gl/3CAy7u>

Дигитализираните ценни материали могат да бъдат съхранени на персоналния компютър на учителите и след това да бъдат включени в презентация по дадена тема. Части от тях могат да бъдат давани и за самостоятелна работа на учениците, за самоподготовка и работа в час. Смартфоните и таблетите също могат да бъдат включени в учебния процес. Те са реални и достъпни източници на информация, която учениците сами да търсят, намират и оценяват като достоверна (или не).

ПРОЕКТ

Методът на проектите или методът на проблемите възниква в началото на XX век в САЩ. Разработва го философът и педагог Джон Дюи, доразвива го неговият ученик Уилям Килпатрик. Методът е пряко свързан с хуманистичното направление във философията и образованието и е широко използван освен в Съединените щати и във Великобритания, в европейските страни Белгия, Холандия, Финландия, Германия, Италия, но и в Израел и Бразилия.

Една от основните причини за широкото му разпространение е възможността, която дава на преподавателите, да съчетаят теорията с практическото прилагане на теоретичните знания за решаване на конкретни проблеми от всекидневието. Именно поставянето на учениците в ситуация да решават реални житейски въпроси прави този метод особено подходящ за часовете, посветени на близката ни история.

Една от важните констатации в изследването на Националния център за изучаване на общественото мнение (НЦИОМ) „Образованието за комунистическия режим и европейските демократични ценности на младите хора в България днес“ от 2013-та година е, че „репресивният и тоталитарен характер на режима са описани сравнително подробно и пространно в рамките на уроците, но примерите, които онагледяват това описание, са винаги тези на политическите елити, на апаратчиците, на мъчителите и техните документи или мемоари“. Така, пише в анализа си социологът Любомир Пожарлиев, „до учениците не достига въобще представата, че тези събития реално са се случвали съвсем скоро в тяхната/нашата история, че членове на семейства на пострадалите може би стоят в същата

тази класна стая, но няма нито учебник, нито учител, който да им даде думата“.

Работата с проекти активира личната мотивация у учениците да се запознаят с материала и, в група или индивидуално, да работят за решаването на поставените проблеми. При това тук целта не е толкова конкретното решаване на проблема, а възможността учениците да разгледат максимален брой аспекти, свързани с поставената в центъра на вниманието тема. Аспекти, които не присъстват в учебниците по история.

Проектният метод е базиран на няколко основни етапа. На първо място стои изборът на тема. Устната история и историята на всекидневието предлагат широка гама от комплексни житейски теми. Това ги прави особено подходящи за разработка по метода на проекта с акцент върху проблемите на всекидневния живот и на индивидуалния опит на учениците.

ПРИМЕР

Заедно с темата преподавателят определя целите и задачите, които учениците ще изпълняват. Той има свободата да възложи на учениците да се подготвят предварително по дадената тема като интервюират своите родители, баби и дядовци, или по-възрастни съседи. Или като открият определени предмети, свързани с темата, в собствените си домове.

Друга възможност е да им възложи да заснемат с мобилните си телефони или таблети знаци по улицата от дома им до училище, които

датират като съществували в периода, за който работят по проекта. Личните истории, предметите и знаците, свързани с темата, събрани предварително от учениците, са гаранция за индивидуалното участие на всеки от тях и за зараждане на вътрешен осъзнат интерес към близкото минало през личните семейни истории, търсения и наблюдения.

Този акт на мотивация на ученика да използва личните си предпочитания – да задава въпроси, да снима, да работи с предмети, е много важно предимство на метода, защото младите хора учат чрез правене и защото всеки участва с това, което харесва най-много.

Ролята на учителя, както и в останалите интерактивни методи, е изключително важна, но не и доминираща. Негова основна отговорност остава изборът и формулировката на темата, както и планирането на дейностите. Цялостният процес на обучение през годината, според сегашните учебни програми, изправя преподавателите пред риска от недостиг на време да бъде преподаден материалът за комунистическия период. В този контекст планирането на конкретния проект и създаването на условия да бъде завършен и представен, в най-добрия случай, публично, е от ключово значение.

СИТУАЦИОННИТЕ МЕТОДИ днес са пряко свързани с емпиричните. Преподавателите имат възможност да представят ситуациите, по които ще работят учениците, като използват съвременните аудиовизуални и компютърни технологии.

РОЛЕВИ ИГРИ

Ролевият тренинг, базиран на социометрията на Джейкъб Морено, най-често е прилаган под формата на театрална постановка или импровизация по дадена тема. Учениците влизат в роли, реконструират определена епоха, характерните нрави, отношения, бит, език. Това „участие“ в историческата действителност и възможността за съпреживяване през идентичността на конкретни исторически личности позволява на учителя в процеса на преподаване да дефинира характерните за епохата конфликти, да предразположи учениците да анализират събитията и да вземат конкретни решения от името на политически фигури.

Практиката в англо-езичните страни показва, че най-често този метод се използва за пресъздаване на събития като предизборна кампания и избори, съдебен процес, пресконференция, репортаж. Една от най-важните характеристики на ролеви игри е, че развиват съвременни компетентности у младите хора – способност за анализ на информацията и адекватност към пропагандата, комуникационни умения и креативност в процеса на учене.

Има няколко ключови момента, които предопределят успеха на работата с ролеви модели. На първо място – учителят подготвя участниците в играта – предлага темата, запознава ги с условията и правилата, както и с материалите, които могат да ползват. Следва същинската подготовка на участниците – учениците биват запознати с част от ситуацията и получават задача да добавят елементи, като сами проучат други източници. В най-добрия случай учителят и учениците заедно подготвят сценария, базиран на първоначалната информация,

добавените детайли от проучванията и дебат за ролите и действието.

В хода на самата игра преподавателят влиза в ролята на наблюдател – той следи дали участниците изпълняват стриктно ролите, за които са се договорили. Може да се намеси по искане на учениците, за да им помогне в процеса на работа. Финалът на урока предвижда обсъждане – рефлексия върху случилото се. Тази част на анализ и оценка под формата на открита дискусия с участието на всички дава възможност не само учениците да чуят различни мнения, но и да защитят своите „герои“, позиции и решения. Мотивацията у учениците е особено силна, когато знаят, че ще представят финала на своята работа пред публика.

ПРИМЕР

Примерите, които могат да се ползват тук, са разгледани в частта приложен театър. Виж стр. 46.

СИМУЛАЦИОННИ ИГРИ

Ситуационният метод или симулационната игра се различава от ролевата по това, че се случва по определен исторически сценарий. Импровизациите и личното участие на учениците в изготвянето на сценария е сведено до минимум. Този подход би могъл да бъде успешно използван за изучаване на ключови събития в периода на комунизма в България – като Народен съд, например. От една страна младите хора ще имат възможност да съпреживеят ролята на жертвите на комунистическия терор. От друга, на база на „личното“ съпреживяване теоретичните знания ще бъдат осмислени в дълбочина.

Симулационната ролева игра може да се случва и във виртуалното пространство. В световен мащаб и у нас, (но не и по темата съвременна история) съществуват разработени образователни компютърни игри, които предоставят на учениците възможност да изберат роли и виртуално да участват в събития. Като цяло игрите мотивират децата и младежите и налагат използването на когнитивни и социални умения.

ПРИМЕР

Проф. Мат Зин и екипът му са създали учебна игра по история. Авторите обясняват, че учителите и учениците приемат историята като скучен предмет, защото е трудно да се наизустят факти. Много по-забавно е да се играят игри, макар и учебни. (Mat, Zin, N. et al. Digital

Game-based learning (DGBL) model and development methodology for teaching history)

<https://goo.gl/V2LDPp>

В контекста на историята и в частност на съвременната история този подход у нас би улеснил учениците да разберат защо в обществото ни съществува такова разделение в оценката на близкото минало. Виртуалното влизане в роля развива у ученика едно от най-трудните умения – критично да преценява различните интерпретации на историческите събития от близкото минало, с които се среща. Възможността един ученик да влезе в различни виртуални роли му помага да разбере, че често в конфликтни ситуации информацията, която достига до него, е въпрос на гледна точка.

Някои експерти разглеждат Социодрамата като отделен и самостоятелен метод на обучение. Този метод е представен накратко тук, защото и той, приложен в училище, е най-полезен от гледна точка на получаване на знания в творчески процес, игра. Методът на американския психолог Джейкъб Морено, описан по-горе, все по-често се използва и в училище в процеса на формиране на социални умения и модели на поведение. И тук учениците получават роля, с която се идентифицират. С тази разлика, че докато играят ролята, трябва да си представят своите действия за решаване на проблема в дадена предварително ситуация като преосмислят личния си опит.

Информационните и комуникационни технологии са основно средство и в процеса на разработване на

учебния процес по метода на ролевите игри и симулациите. Във Великобритания те се използват от години във всички предмети от учебната програма.

ПРИМЕР

Този пример е от практиката на преподавател в българско училище в чужбина и отново е разработен за по-малки ученици. В часовете тя въвежда минутки, наречени Horrible Bulgarian Histories по образец на обичаната от всички деца култова поредица на BBC Horrible Histories.

<https://goo.gl/ijPF9G>

МОЗЪЧНА АТАКА

(BRAINSTORMING)

Информацията за възникването на този диалогичен метод (в превод от brainstorming, мозъчна буря или мозъчен щурм) тръгва от викингите, минава през популярните легенди за великите открития на Архимед във ваната и на Нютон с ябълката и гравитацията и стига до книгата на психолога Алекс Осбърн „Приложно въображение“ (Applied Imagination), в която той през 1953-та година описва принципи и процедури на творческото мислене и ударното използване на мозъка за решаване на проблеми.

Диалогичните методи са пряко свързани със ситуационните методи и най-вече с ролевите и симулационни игри. И при този метод, приложен в училище, основната цел е учениците да бъдат предизвикани да мислят и да предлагат оригинални идеи с цел трудни ситуации и проблеми да намерят решение, дори и нетрадиционно. Работата по този метод е групова и важен принцип е приетите от групата правила да се спазват от всички. Това осигурява равенство на всички участници. Обикновено правилата предвиждат фиксирано време, в което учениците правят предложения (5-7 минути). Следва общо оценяване и избор на най-интересните и нетрадиционни идеи (5-7 минути) и анализ кои идеи са най-адекватни за решаването на поставената задача - проблем.

Една от основните разлики с ролевите игри е възможността учениците свободно и непринудено да дават всякакви идеи, включително шеговити и нетрадиционни, спрямо задачата. Учителят записва идеите, докато не завърши времето

за „атаката“. И тук, както при ролевите игри, водещата роля на преподавателя е като фасилитатор на процеса. Негова е отговорността за формулировката на проблема, на който учениците търсят решение. Тя трябва да е интересна за учениците и да ги провокира да дават идеи.

От учителя, който е и в ролята на водещ, зависи приетите от всички правила да се спазват по време на същинската и най-важна част на играта – изказването на различните идеи. Сред по-важните при този метод правила са: максимален брой идеи за определеното време, изключване на всякакъв вид оценки (положителни, отрицателни) по време на мозъчната атака, подкрепа за шеговитите, оригинални и нетрадиционни идеи, свобода на развитие на идеите в нови комбинации, равнопоставеност на всички участници.

Ролята на учителя е особено важна за финала. На първо място, да остане време за него в часа, защото практиката показва, че обикновено за подбора и оценките на идеите просто не стига време. На второ място, да насърчи учениците, за разлика от предишния етап, да дадат своите оценки и да анализират дадените идеи.

Съществува и писмен вариант на мозъчната атака, наречен „Метод 635“. Зад името 635 стои следната конфигурация: 6-ма участници, 3 идеи, 5 минути. Учениците, които участват в играта, образуват групи, всяка с 6-ма участници. Играта се провежда в писмена форма, затова всеки ученик пише своите 3 предложения – идеи за решение на поставения проблем. 5-те минути се дават на участниците, за да мислят. След това всеки ученик разменя своя лист със своя съсед до „затваряне на кръга“. Следва анализ и избор на най-добрите предложения.

Ползите от прилагането на метода в часовете

по съвременна история са няколко. Чрез двете роли, в които влизат – на автори на идеи и на анализатори на идеите, учениците се учат да генерират нестандартни предложения и да ги изказват пред аудитория, да са активни участници в процес на вземане на решения и на приемане на чуждо мнение. Придобиват осъзнатост, че един проблем може да има няколко решения и не винаги личното решение на даден човек е най-доброто за групата, за общността.

С този метод може да се провери дали учениците са запознати с дадена тема, дали знанията им се базират на популярни тези, на лични истории или на прочетена информация. Brainstorming също така помага на учителите да фокусират учениците върху темата, активирайки всички познания и асоциации. Методът може да се използва както за по-абстрактни теми, така и за по-специфични, но трябва да се има предвид нивото на запознатост на учениците. С ключовата дума комунизъм например, може да се работи добре, защото някои ученици ще се сетят за исторически събития, други за истории, които са чували от роднини или от медиите, а трети може би за актуални реклами, които разказват „как е било“.

ПРИМЕР

Методът може да се използва в сравнително ранен етап на изучаване на тематичния комплекс комунизъм, защото не предполага задълбочени познания, а се позовава на общата култура на учениците. Важното при него е, че няма грешни или верни отговори. Във връзка с близкото минало, могат да се поставят различни проблеми, на които учениците да се опитат

да намерят решения чрез представения горе метод като въпросите към тях биха могли да варират от начини за безопасно напускане на страната по време на комунизма до идеи за противопоставяне или заобикаляне на пропагандата на режима преди 1989-та година. Мозъчната атака може да бъде последвана от лични истории за това как в действителност хората са се справяли с тези предизвикателства.

©2009, Фондация за нова култура

ДИСКУСИЯ / ДЕБАТ

Дискусията е от групата на диалогичните методи и може би се употребява най-често в класните стаи днес. Уроците по история и нова история не правят изключение. Методът не изисква специална подготовка, а по-скоро залага на вече получените от учениците знания в часовете. В най-добрия случай преподавателят отново може да възложи на учениците да „натрупат житейски опит“ по темата като съберат информация лично – през интервюта, наблюдение, заснемане на предмети и знаци. Или да организира прожекция на документален или игрален филм по темата и покани автор за дискусията.

Независимо от времето, което учителят отдели за подготовката, в същността си методът се базира на сблъсък на две различни мнения, на две гледни точки. Дискусията или дебатът се организират под формата на спор. Правилата задава преподавателят, а учениците се съгласяват да ги спазват. На първо място участниците представят двете противоположни тези. Всеки ученик избира коя теза подкрепя и защитава.

Всяка от двете групи презентира и аргументира своята теза със съответните доказателства „ЗА“. Позволено са само аргументи. Обиди и заплахи, както и квалификации не се приемат за доказателства. Преподавателят следи да няма нарушения на правилата, модерира дискусията и прави обобщенията. Целта е учителят да даде възможност на всеки ученик да развие своя аргумент, но и да чуе аргументите на другите.

В хода на дискусията учениците развиват способност да оценяват фактите, да разпознават манипулативни-

те и пропагандни тези, да мислят самостоятелно, да развиват собствени тези и не на последно място, да изразяват структурирано мислите и тезите си.

©2009, Фондация за нова култура

СЕМИНАР

Полудневният или едnodневен семинар, посветен на теми от близкото минало, е много успешна форма на запознаване на младите хора с трудните за преподаване събития от епохата на комунизма. Тази форма би могла много сполучливо да бъде използвана и за изследване на това как се преподава в училище близка история и да се проследи ролята на изкуствата в този процес. За успеха на семинара от значение са два фактора. Първо, мястото на провеждане – изборът на място в най-добрия вариант да е обвързан с място на памет за онази епоха. (За термина „места на памет“ виж по-горе.) Второ, в семинара за участие да бъдат поканени ученици и преподаватели, но и историци, социолози, театрални режисьори, журналисти.

Като структура семинарът е подходящо да има две части. Теоретична дискусия, която да представи участниците и темите, които ще бъдат обсъждани. И втора част – конкретен пример – артистичен модел, който със средствата на приложния театър въвлича всеки от участниците в неочаквана за него роля. Този подход със сигурност решава два ключови в процеса на преподаване въпроса – увлича младите хора в искрен и гравивен диалог за близкото минало и разкрива емоциите на миналото по нетравматичен начин.

Рамките на дискусията дават шанс на младите хора да чуят, може би за първи път, полусподелените чувства и емоции на своите родители към тоталитарния режим, в който са живели. В същото време те самите имат възможност да споделят и своите лични виждания. А артистичната част на семинара,

в който всички участници биват въввлечени, дава шанс за начало на трудния и в голяма степен невъзможен диалог между поколенията. Диалог, който позволява да се работи върху превъзможването на страха и травмата.

ПРИМЕР

През 2009-та година в рамките на фестивала на спомените „Козе мляко“ е проведен семинар с ученици от четири училища в Северозападна България на тема – 1989-та: Места на памет в Северозапада. Организаторите на семинара от Фондация за нова култура избират мястото на събитието да е основната зала на бившето училище в с. Горна Бела речка. За първата, теоретична част, столовете в залата са подредени в големи кръгове. Тази подредба елиминира йерархичната структура в класната стая и гарантира равноправен глас на всички участници. В самото начало на теоретичната част всеки от участниците се представя с няколко думи – ученици и преподаватели от Видин, Враца, Монтана и Вършец, историци, социолози, журналисти, режисьори и актьори.

В следващата фаза на семинара модераторът анонсира темата и прави идентификация на проблемите, които ще се разискват. В годината, в която се провежда събитието, 2009-та, България отбелязва 20 години от края на комунизма. Основните въпроси, подложени на разискване са:

Знаем ли какво в действителност се е случило тогава?

Има ли следи, места на памет в градовете, които пазят спомен отпреди 1989?

Колко млади хора знаят, че 1989-та е начало на драматични промени в политическата и икономическата системи?

Колко от хората, които тогава са били на 20 години, помнят как промените са се отразили на живота на хората в родните им градове?

Кои са фактите, които нашите родители все още споделят с половин уста с нас?

Следващият основен въпрос, зададен от модератора, е дали е нужно историята на всекидневието да е представена в учебниците по история. Трябва ли учебниците да се интересуват от личното така, както от разказа за големите събития? Думата имат хората, които са изправени ежедневно пред този въпрос – учениците и учителите.

Втората част на семинара е посветена на представяне на артистичен модел на начина, по който драмата и приложния театър може да се използва в процеса на преподаване на история.

Една от основните причини описаните интерактивни методи все още да присъстват предимно на теория в класните стаи, когато се преподава близкото минало, е липсата на помагала (съществуват две, за които малък брой учители свидетелстват, че познават) и систематизирани практически

инструменти и материали, които преподавателите да използват лесно в работата си.

Всички представени методи и примери в тази глава са подбрани с цел да дадат реални инструменти в ръцете на учителите, които те да използват в процеса на преподаване на периода 1944-та – 1989-та в класната стая. На база на споделяния опит на повече от 200 учители от цялата страна се налага изводът, че учителите срещат трудности, когато преподават комунизъм. Липсва време, учебният материал е представен сухо и е в края на учебната година, повечето учители отчитат субективно отношение към периода без да знаят как да го преодолеят, а учениците имат полярни мнения, формирани в семейството.

Изброените в тази глава примери могат да се превърнат в реални стратегии с реални резултати – активно учене в и извън класната стая и развитие на критическо мислене у младите хора. На сайтовете на Фондация „Софийска платформа“ учителите могат да намерят редовно подновявана база данни с полезна информация за материали, методи и ресурси на български и други езици.

Практики

СТРАТЕГИИ И ПРОЕКТИ С ПОТЕНЦИАЛ
ДА СЕ ПРЕВЪРНАТ В ДОБРИ
ПРАКТИКИ

Когато говорим за преподаване на съвременна история и използването на стратегии и инструменти за активно учене и критическо мислене, е трудно да посочим добри практики у нас. Повечето примери, които могат да бъдат дадени, са на проекти, инициативи и обучения, случили се еднократно. Някои от тях имат потенциала да се превърнат в добри и устойчиви практики.

Едно от обясненията за ситуацията в българското училище е, че преподаването на история с използване на изразните средства на театъра, изкуствата и технологиите е англо-саксонска традиция. Затова и повечето примери идват от Великобритания, Канада и Австралия.

Темата за ролята на изкуствата в съвременното училище е поставена категорично през 2006-та година именно

от британския образователен експерт сър Кен Робинсън. Той е поканен да говори на затворените като формат тогава конференции TED (Technology, Entertainment, Design).

Заглавието на лекцията му „Как училищата убиват креативността?“ и до днес предизвиква както адмирации, така и ожесточено отрицание.

Горе-долу по това време организаторите на конференциите TED променят формата на събитието и започват да качват лекциите и презентациите онлайн. Оттогава до сега презентацията „Как училищата убиват креативността?“ е неизменен лидер по гледане, сваляне и показване в целия свят.

<https://goo.gl/0gzRHb>

Защо тази силно критична към съвременните образователни системи лекция предизвиква такъв интерес в продължение на повече от десет години? На първо място, защото поставените въпроси и развитите тези и днес са напълно актуални. В контекста на това помагало ще споменем един от принципите, който Кен Робинсън основно критикува. Този принцип е в основата на образователните системи и днес – съществуването на йерархия на предметите.

Има предмети, които стоят най-високо в образователната пирамида – като математиката и езиците. Следват хуманитарните предмети. На дъното, (ако изобщо се изучават), са изкуствата. Без да омаловажава ролята на „важните“ предмети, Робинсън развива тезата, че именно изкуствата и преподаването чрез изкуства дава на децата днес компетенциите и

уменията, необходими им, за да се реализират в динамично променящия се свят, в който живеят. Сред най-важните умения той откроява креативността и липсата на притеснение от правенето на грешки.

У нас англо-саксонската идея и традиция да се използват изкуствата и технологиите в процеса на преподаване, и в частност в часовете по история, едва си пробиват път. Ако става дума за електронни учебници по история например, такива съществуват все още само за 5-ти и 6-ти клас. В интернет пространството има образователни платформи, повечето от които в същността си представляват бази данни с реферати, доклади, готови разработки на различни теми. Единици са примерите за платформи и проекти, които могат да бъдат реално използвани от преподавателите за създаване на атмосфера на креативност в процеса на обучение. Ето някои от тях.

„25 ГОДИНИ СВОБОДНА БЪЛГАРИЯ“ И „УРОЦИ ОТ МИНАЛОТО: КАКВО СЕ СЛУЧИ ПРЕДИ '89-ТА?“

Открити уроци на тема история на комунизма
в над 60 училища в страната

През последните 3 години фондация „Софийска платформа“ проучва обстойно причините за липсата на знания за комунизма сред младите хора. С дейностите си фондацията се опитва да отговори на структурните предизвикателства, които възпрепятстват преподаването, и във формалното, и в неформалното образование: изследвания, работа с преподаватели, издаване на помощни материали, открити лекции, дискусии и уроци на тема история на комунизма с участието

на десетки историци, експерти и артисти.

Фондацията организира кампания с над 100 събития в цялата страна като част от проекта „25 години свободна България“ – изложби, филмови прожекции, дискусии и публикации.

Проектът „Уроци от миналото: какво се случи преди '89-та?“ включва публикуването на първите по рода си издания, предназначени за учители и ученици, които преподават и изучават история на комунизма.

Откритите уроци с историци и експерти, организирани от фондацията в цялата страна, са базирани на методи, описани в това помагало. Всеки урок е документиран. Тази документация, материали за провеждането на уроци на различни теми, свързани с история на комунизма, и подробна информация за всички събития са на разположение на учителите на сайта на проекта.

www.25freebg.com

Съвместен екип с онлайн платформата *uscha*.se разработи видео-уроци на достъпен за учениците език и формат. Те могат да бъдат използвани без предварителна регистрация и абонамент. Фондацията организира и обучения на учители как да преподават история на близкото минало като използват интерактивни методи.

HISTORY PROJECT 2006 ДА ПРЕПОДАВАМЕ С УДОВОЛСТВИЕ – УСТНАТА ИСТОРИЯ В КЛАСНАТА СТАЯ

Ръководството за учители е създадено в рамките на проект, иницииран от Института за международно сътрудничество към Сдружението на Германските Народни Университети и е достъпно онлайн.

<https://goo.gl/O0RICb>

Още в Предговора става ясно какви цели си поставят участниците в проекта с изданието – всеки, който се интересува, да научи повече за методологията и методиката на устната история. Помагалото има три основни части. Първата е теоретична и представя същността и развитието на метода. Втората е дидактическа и запознава с технологията на прилагането на метода. Последната част е практическа и е разработена под формата на примерни уроци от учителите – участници в проекта.

Йохан Теесен, регионален координатор на проекта, обяснява: [...]Целта на помагалото е да повиши съзнанието както на учителите, така и на учениците, за значимостта на всекидневния живот на нашите родители и предци, като по този начин и ги провокира да научат повече за себе си и „другия“.

Помагалото поставя важните въпроси, пред които се изправя всеки преподавател, решил да използва метода на устната история. Защо ни е нужна тя, какво

представлява, как класифицираме устните свидетелства, какво е взаимодействието между устната история и социалното, допринася ли употребата на метода за моралното израстване на младите хора.

Дидактическата част на изданието акцентира върху насоките за използване на устната история в клас и върху практическото приложение на метода Устна история. Авторите разграничават използването в часовете по история в основното училище и в горен курс на средното училище. Ползвателите научават как практически да планират проекта, да направят изследването и да завършат проекта.

Дадени са и ясни параметри на подготовката на интервюто, на допълнителни въпроси по време на разговора, на начините на записване, на обобщението и анализа след интервюто. Съществен е финалът на тази част – начинът, по който водещите учители ще оценят проекта по устна история. За улеснение на учителите са разгледани типовете оценяване и критериите за оценка.

Последната част представя 14 на брой примерни урока с използването на метода Устна история. Темите на уроците са посветени на историята на страните – участници в проекта – Албания, Босна и Херцеговина, България, Гърция, Косово, Македония, Румъния.

Всеки урок представя целите, които си поставя преподавателят, интерактивните методи, които ще използва, времетраенето, участниците, план, разпределението на дейностите (екипи), етапите на работа и очакваните резултати. Всеки учител, заинтересован да използва метода на Устната история в клас, може да избере части от уроците, в зависимост от темата, която ще преподава и в съответствие с възрастта, индивидуалните особености и предпочитания на неговите ученици.

ДА ПРЕПОДАВАМЕ ИСТОРИЯТА НА КОМУНИЗМА

Методическото пособие за учители по история, издание на Център Хана Аренд – София (2013), е достъпно за безплатно разпространение на уеб – адрес:

<https://goo.gl/soOORz>

Пособието представя резултатите от националното представително проучване „Образованието за комунистическия режим и европейските демократични ценности на младите хора в България днес“, примери за добри практики на преподаване в Източна Европа и бившия Съветски съюз, източници и филми по темата в интернет. Внимание заслужават и два текста на финала на пособието: резолюцията на Европейския парламент от 2-ри април 2009-та година – Европейската съвест и тоталитаризма и текста на Пражката декларация за европейската съвест и комунизма.

Първата част акцентира върху резултатите от националното представително проучване, проведено от Националния център за изследване на общественото мнение НЦИОМ през 2013-та година сред 1 100 лица на възраст между 15 и 35 години. Авторите на изследването (Васил Къдринов в сътрудничество с Ангел Николов и Любомир Пожарлиев) определят познанията на младите хора за историята на комунистическия режим в България като незадоволителни и очертават предизвикателствата пред преподаването на българския и другите тоталитарни и диктаторски режими на 20-ти век.

Следните примери онагледяват изводите. На

въпроса „с какво свързвате остров Персин (Белене)“ 40.2% отговарят „концлагер (лагер за политически неблагонадеждни)“. Но почти същият процент – 39.9 „не свързват с нищо конкретно“, а други близо 15 на сто посочват отговора „АЕЦ Белене“. Близо 80 на сто (79.2%) от участниците в изследването отговарят „не свързвам с нищо конкретно“ на следващия въпрос – „с какво свързвате ГУЛАГ“. Едва 14.8% посочват отговора „концлагер в Русия“. Повече от половината респонденти в проучването „не свързват с нищо конкретно“ Холокоста (55.5%), Желязната завеса (65.7%) и горяните (87.6%). Отново, над 50 на сто отговарят „не знам“ на въпроса за причината за смъртта на Никола Петков (61.5%) и на Георги Марков (51.1%).

В специална таблица са цитирани някои от автентичните отговори на интервюираните. Сред тях и отразените в заглавия в медии „твърдения“, че ГУЛАГ е „интернет търсачка“, Аушвиц и Освиенцим са „полски убийства на противници на соца“, а кариерата край Ловеч е „крепост, каолиново находище, мина“.

В този контекст внимание заслужава коментарът на данните (стр.25 – стр.52). От него става ясно, че телевизионните предавания имат много силно влияние върху формирането на културата на младото поколение у нас в частта история. Сред младите хора в училищна възраст почти половината се доверяват на учителите си по история относно България през 20-ти век. Колективната и семейната памет са фактор за формирането на историческите познания за 44% от респондентите.

В частта, посветена на представите, които младите хора имат, за българи, защитавали или защитаващи днес свободата и демокрацията, изследването тества имената на 17 исторически и съвременни личности. Според резултатите най-известни сред младите българи са имената на Васил Левски, Георги Първанов и Тодор Живков. Повече от 45% не знаят

нищо за Илия Минев, Никола Мушанов, Кимон Георгиев и още 7 тествани имена...

Основната цел на втората част е да адресира установените пропуски в познанията на младите хора у нас за комунизма като даде реални инструменти на преподавателите – добри практики в преподаването на историята на комунистическите режими. Представени са интернационалната инициатива „За да не забравим. Памет за тоталитаризма в Европа“, примери от Албания, България, Германия, Естония, Латвия, Литва, Молдова, Румъния, Словакия, Словения и Чехия.

УЧА СЕ

В контекста на съвременната история и съвременните методи за преподаването ѝ, цялостната липса на електронно съдържание в някаква степен запълва образователният сайт Уча се.

<http://ucha.se>

В раздела ИСТОРИЯ видеоуроците за 11-ти клас представят различни теми в периода от 1944-та година до наши дни. Кратките анотации, които потребител без регистрация и без платена такса може да разгледа, показват разработки, които като цяло са по-скоро в стилистиката на озвучена презентация, отколкото на видео-урок. Във всеки случай разговорният език, графиките, снимките и анимациите са плюс, който

преподавателите могат да използват в процеса на преподаване на комунистическия период.

Първите теми са свързани със спасяването на българските евреи и ролята на Димитър Пешев, с превръщането на България в „народна република“, с начина, по който Отечественият Фронт се справя с опозицията и с икономическата и културна политика в периода 1944-та – 1947-ма година.

Сталинизмът в България е разгледан в 5 части и покрива периода 1948-ма – 1953-та година. Основната цел на видеоуроците е да запознаят младите хора с начина, по който в страната ни е установен тоталитарен режим на управление. Авторите проследяват как Българската комунистическа партия (БКП) окупира цялата власт, елиминира (и физически) опозицията и стига до пълно заличаване на границите между държава и партия чрез репресии и пропаганда. Уроците очертават основните насоки на тоталитарното управление, включително стопанската и външна политика на БКП. Не е пропуснато и влиянието на марксистко-ленинската система.

Следващите 5 урока са посветени на периода между 1953-та и 1962-ра година под общото название „Умерена десталинизация“. На разбираем, говорим език, младите хора научават какво става в страните от т.н. Източен блок и у нас след смъртта на Сталин. Смяната на Вълко Червенков с Тодор Живков и отказът от култа към личността, например, са определени като „козметични промени“, защото не са засегнали всекидневието на хората. Разяснени са промените в икономическото управление, пълното одържавяване на земята и същността на Варшавския договор.

20 години от управлението на Тодор Живков (1961 – 1980) или т.н. 20 годишна програма за скок в икономиката е разгледана в 4 урока. „На сцената“ са процесът на съз-

даване на Аграрно-промишлените комплекси (АПК), Пражката пролет и реформите у нас, новата социалистическа конституция на България и ролята на дъщерята на Тодор Живков – Людмила Живкова за развитието на културата и културните процеси в България.

На краха на социализма в края на 80-те са посветени 3 урока. Въведени и представени са понятия като перестройката в СССР, т.н. възродителен процес, дисидентски организации. Последните уроци са обединени в темата „Пътят на България към демокрацията“ и проследяват развитието на страната от първото правителство на СДС през 1991-ва година до това на ГЕРБ. Протести, избори, служебни кабинети, коалиции, членство в Европейския съюз и НАТО са ключови думи в този последен раздел.

В рамките на проекта „Уроци от миналото: какво се случи преди '89-та?“ съвместен екип на фондация Софийска платформа и онлайн-платформата ucha.se разработи видео-уроци на достъпен за учениците език и формат. Те, за разлика от останалото съдържание на платформата, могат да бъдат използвани без предварителна регистрация и абонамент.

„БЪЛГАРСКИТЕ И МАКЕДОНСКИТЕ ЖЕРТВИ НА КОМУНИЗМА – ДНЕС ЖЕРТВИ НА ЗАБРАВА И НЕЗНАНИЕ“

<https://goo.gl/GN3nXz>

Проектът „Българските и македонските жертви на комунизма – днес жертви на забравата и незнание“ е финансиран по Европейската програма Европа за гражданите. Бенефициент е неправителствената организация СНЦ – Пирин ТВ, а сред партньорите са Националната хуманитарна гимназия „Св. Св. Кирил и Методий“ от България и СОУ „Коле Нехтенин“ от Македония.

Едногодишният проект е приключил в края на 2013-та година. Целта на проекта е да инициира дебат в българското и македонското общество, който да доведе до по-нататъшна оценка на комунизма и промяна в образователния подход в изучаването на комунизма в българските и македонските училища и университети.

Основен фокус на проекта е да допълни учебното съдържание чрез въвеждане на интерактивен образователен филм, разработен на базата на устни свидетелства на жертви на комунизма, както и създаване образователни изложби, почитащи паметта на тези хора, които да влязат в образователната програма.

„ДА ПОМНИМ СТАЛИНИЗМА: ТАВРИЙСКИТЕ БЪЛГАРИ В ДОБРУДЖА“

<https://goo.gl/czqDAv>

„Да помним сталинизма: таврийските българи в Добруджа“ е разработен от Висшето училище „Международен колеж“ във Варна и Регионален исторически музей в Добрич. Отново е финансиран по програма Европа за гражданите. Проектът има за цел да проучи и популяризира трагичната съдба на таврийските българи по време на Втората световна война, които избират да се завърнат в своята родина, но вместо това след 9.09.1944 г. са депортирани по заповед на Сталин обратно в Съветския съюз.

Проектът включва дискусии, интерактивен урок по история на сталинизма и комунизма, прожекции на филми, през които учениците да се запознаят с основните исторически факти за периодите на сталинизъм и комунизъм в България.

<http://novakultura.org/bg/>

Основната цел на този проект на Фондация за нова култура, осъществен през 2009-та година, е да въвлече младите хора, заедно с техните учители, родители и по-възрастни хора в семейството, в дебат и търсене на отговори за комунизма и промяната. Авторите на проекта вземат под внимание контекста у нас тогава – 20 години след 1989-та. А именно – от една страна вече има нови качествени изследвания върху най-близката ни история. От друга, съществува недостиг на знание, предназначено за преподаване в училище.

Представянето на контекста е особено важно, защото запознава младите хора с причините за драматичния характер на промените през 1989-та за техните семейства и градове. При това през личните истории на най-близките им. В основата е тоталният икономически срив в основните градове в Северозападна България. Всички фабрики и заводи, които характеризират Видин като индустриален център преди 1989-та, са затворени. Враца попада в същата криза – най-големият химически завод Химко е затворен. А Вършец е засегнат индиректно от индустриалния колапс в региона. Всички заводи, които по времето на социализма имат специална „социална“ политика – да изпращат работниците си в т.н. почивни станции, затварят врати, а „туризмът“, включително и във Вършец, секва.

Дейностите на учениците и публичното им представяне са уникални като съдържание във всеки град, но следват обща философия, базирана на четири основни елемента: артистични дейности, представени от учениците; дейност, характеризираща избрания метод на работа по време на проекта; прожекция; дискусия. По този начин учениците и учителите от всеки град имат шанса да видят работата на своите колеги и да участват в серия от дискусии с историци, журналисти, писатели и режисьори.

Във Вършец учениците предоставят възможност на местните хора и гости да направят черно-бяла фото екскурзия, подготвена от учениците от училище Иван Вазов, и така да проследят как са се променили ключови места в града. Изложбата е разположена на открито в самия център, пред сградата на читалището. В рамките на специален театрален уъркшоп ученици, местни актьори-аматьори и гости заедно експериментират как езикът на драмата и театъра могат да се използват в процеса на преподаване на близка история. Вечерта за първи път е прожектиран документалният филм на режисьора Стефан Командарев – „Градът на жените-баданте“. Филмът разказва лични истории, споделени ни от две ученички – участнички в проекта – за техните майки и баби, напуснали страната, за да гледат болни хора в Италия.

На централния площад във Видин учениците представят интерактивната изложба „Предмети и звуци на промяната – носталгия или забравата?“ По-късно, в централното фоайе на Общината е представена театралната миниатюра „Хотел Просперитет“- 20-те години преход през погледа на учениците – участници в лятното театрално училище на проекта. За финал е оставен дебатът за ролята на изкуствата (кино, литература, драма) в процеса на преподаване на история. Участват Евгений Михайлов, кино режисьор, Яна Генова – съавтор на

Инвентарната книга на социализма и Крис Болдуин, театрален режисьор и педагог от Великобритания.

Учениците от Монтана организират на централния площад „отворен микрофон“ за лични спомени по повод годишнината от промяната. Във фоайето на библиотеката е подредена изложба „Моят дом след 1989“. Денят завършва с прожекция и оживена дискусия с писателката Малина Томова за езика на '89-та и ролята на писателите.

Последният музей на открито „отворя врати“ с уличен парад във Враца „1989 и нашият град“. Паралелно учениците подреждат изложба в регионалния исторически музей – „Моята улица след '89“ – снимки и истории, събрани от тях. Кръгла маса и дискусия на тема „Северозападът и промяната – какво (не) знаем, как (не) разказваме“ с участието на доц. Михаил Груев и историка Мартин Иванов събира учениците от четирите града.

©2009, Фондация за нова култура

Музеите на открито във Видин, Враца, Монтана и Вършец са кулминацията на проекта 1989 – Места на памет в Северозапада. Начинът на представяне е уникален във всеки от градовете. Така както е уникална всяка една лична история.

Разработената и използвана в проекта методология е представена в помагалото „1989 – места на памет в Северозапада // преподаване на близка история и приложен театър“ (Мариана Асенова, Крис Болдуин, 2009).

ХРОНИКИТЕ НА СЕЙНИ

Повечето от разгледаните инструменти, методи и реални практики са базирани на работа с предмети и влизане в роли. Защо предмети? Защо игра и различни роли? Защо използване на езика на изкуствата?

През 2008-ма година бях поканена за участие в симпозиум в Сейни, малко градче на границата на Полша и Литва. Като част от програмата ни беше представен откъс от театрален спектакъл – „Хрониките на Сейни“. Всички актьори бяха ученици на възраст от 6 до 18 години. Младите участници бяха изработили декорите и костюмите, а диалозите и текстовете, базирани на лични истории, бяха събрани от тях.

Всички песни, изпълнени в рамките на спектакъла и музиката бяха записани от учениците. За 30-40 минути ние, публиката, представляваща поне 10 държави, научихме, че до 1944-та година почти цялото население – 90% на този малък град е било еврейско. Но днес няма нито един евреин... само Бялата синагога „помни“ тези трагични дни. Допреди 10 години, когато режисьорът на спектакъла Божена Шрьодер решава

публично да разкаже трагичната история на Сейни като използва предмети и драма. Днес спектакълът „Хрониките на Сейни“ продължава да разказва трагичната история на градчето.

<https://goo.gl/AUP1TU>

Всеки един от представените примери ясно показва как изкуствата могат да се използват в процеса на преподаване на близка история. Всяка страна, всяка нация има своите болезнени исторически моменти. И тук е ролята на изкуствата – да създадат тази сигурна среда, в която трудните и травматични моменти да бъдат комуникирани по не толкова болезнен начин. Това не е нова идея, но е иновативен подход, особено за България. И е ключов елемент, който може да промени атмосферата в класните стаи. Да преподаваме и учим като използваме изразните средства на изкуствата е процес, който предполага учениците активно да участват в процеса на учене и да развиват компетентности и умения, нужни им във всяка една професия и дейност днес и утре.

ИЗТОЧНИЦИ

ОНЛАЙН ПЛАТФОРМИ,
ПОМОЩНИ МАТЕРИАЛИ,
ФИЛМИ

УЕБ-САЙТОВЕ И ПЛАТФОРМИ

СДРУЖЕНИЕ НА ПРЕПОДАВАТЕЛИТЕ ПО ИСТОРИЯ В БЪЛГАРИЯ

 <http://bghistory-edu.org/>

Място за споделяне на добри практики на национално и на международно ниво, устойчива мрежа за професионални контакти между учителите по история в страната.

ХИСТОРИАНА

 <http://historiana.eu/>

Хисториана – твоят портал към минало-

то (на английски език) е онлайн образователна мултимедийна платформа, която предлага мултиперспективен и сравнителен исторически подход като допълнение към националните учебници по история. Има ресурсни материали, базирани на разгледаните в това помагало методи.

ЕВРОКЛИО

 <http://euroclio.eu/>

Европейска асоциация на преподавателите по история е създадена през 1993 г. с подкрепата на Съвета на Европа. Целта на организацията е да допринася за споделянето на знания и професионален опит сред учителите по история и университетските преподаватели. Повечето публикации са на английски език.

MY CENTURY

 <http://mycentury.tv/>

Сайт за споделяне на видео и фото истории. Във фокуса са личните спомени за най-големите събития на 20-ти век в България, на Балканите, но и в други части на света. Авторите обясняват, че целта им е да превърнат сайта в образователна платформа, онлайн ресурс за обучението по история в българското училище.

СОЦИАЛИЗМЪТ ОСЪЩЕСТВЕН – ЖИВОТЪТ В КОМУНИСТИЧЕСКА ЧЕХОСЛОВАКИЯ (1948 – 1989)

 <https://www.socialismrealised.eu/>

Иновативна образователна платформа (на

английски език), която позволява на потребителя да намира и анализира мултимедийно съдържание за комунистическите режими в Европа. През примера на Чехословакия авторите на проекта описват спецификите на живота в Източния блок. Целта е да бъде пресъздаден животът по времето на комунизма в цялата му сложност през различни източници – филми, архивни и лични документи, фотографии.

US HOLOCAUST MUSEUM

 <https://www.ushmm.org/>

Сайтът е на английски език, но в базата данни могат да се намерят материали, свързани с Холокоста, на повече от 10 езика. Много добра база данни, свързана с паметта за оцелелите и жертвите на геноцида срещу евреите. Основната цел на проекта World Memory, част от платформата, е да се превърне в най-голямата в света онлайн база за лични истории на жертвите на Холокоста и нацизма.

FACING HISTORY AND OURSELVES

 <https://www.facinghistory.org/>

Платформата (на английски език) представя работата на международна неправителствена образователна организация, чиято мисия е да ангажира студенти от различни специалности да изследват расизма, предразсъдъците, религиозната нетърпимост и анти-семитизма. Изучаването на историята на Холокоста и други примери на геноцид, студентите успяват да направят съществената връзка между историята и моралните избори, с които се сблъскват в живота си.

КАН АКАДЕМИЯ

 <https://goo.gl/6qluSp>

Сред най-големите безплатни онлайн портали за обучение в света, създаден от Салман Кан. Разработените теми и уроци обхващат всички основни предмети, включително и история. В посочения линк уроците са на английски. На български има преведени малка част с теми, свързани с Първата световна война.

ДЪРЖАВНА СИГУРНОСТ.COM

 <http://desebg.com>

Сайтът предоставя синтезирана информация, свързана със системата на Държавна сигурност, досиетата и други архивни документи и статии от създателя на сайта, журналиста и изследовател, Христо Христов.

ДЕКОМУНИЗАЦИЯ

 <http://www.decommunization.org/>

Специално внимание заслужава страницата „източници“. На разположение на потребителите са материали в интернет, книги и статии, посветени на близката история на България, но и на страните от бившия комунистически блок.

ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА БЛИЗКОТО МИНАЛО

 <http://minaloto.org>

Сайтът има за цел да стимулира и подпомага изучаването на най-близката и съвременната история на

България. Тук могат да бъдат намерени и използвани от преподавателите резюмета на всички книги, публикувани от създаването на института до днес, интервюта и статии, свързани с комунизма.

КОМИСИЯТА ПО ДОСИЕТАТА

 <http://www.comdos.bg>

Предоставената информация е посветена на разкритите документи от проверките за принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия.

ФОНДАЦИЯ „СОФИЙСКА ПЛАТФОРМА“

 <http://sofiaplatform.org>

Фондация „Софийска платформа“ работи по темата история на комунизма – в България и в сравнителен аспект с държави в региона. Основните ѝ дейности адресират липсата на познания за комунизма, особено сред младото поколение. Фондацията работи с историци, социолози, експерти и артисти, които изследват темата. Организира открити уроци с ученици в цялата страна, дискусии в университети, продължаващо обучение за преподаватели по история, гражданско образование и философия. Сред последните публикации на фондацията са първите по рода си помагала с теми върху историята на комунизма в България и съвременни методи за нейното преподаване.

25 ГОДИНИ СВОБОДНА БЪЛГАРИЯ

<http://25freebg.com/>

Кампанията 25 години свободна България, организирана от фондация „Софийска платформа“, под патронажа на президента Росен Плевнелиев, отбелязва годишнината от края на комунизма с поредица събития в цялата страна. В рамките на няколко месеца организации и експерти работят заедно по темата история на комунизма. Кампанията включва социологически проучвания, научни публикации, дебати и конференции, изложби, конкурси за плакати, концерт, открити уроци. Материалите от събитията и информация за тях са достъпни на сайта на кампанията.

УЧА СЕ

<http://ucha.se>

Образователен сайт (изисква регистрация и такса), който представя видео уроци и упражнения по различни предмети и за различни класове. Потребителят може да избере предмет и клас. В частта история има разработени уроци от 5-ти до 11-ти клас. В рамките на проекта на Фондация Софийска платформа „Уроци от миналото: какво се случи преди '89-та?“ екипът разработи видео уроци, свързани с теми по съвременна история.

ПОМОЩНИ МАТЕРИАЛИ

ЛИБЕРАЛЕН ПРЕГЛЕД

<http://librev.com/>

Независимо онлайн издание на писателя

Златко Енев, с основна задача „участие в и насърчаване на либералния дискурс в България“. Материалите основно са посветени на две теми – политика и култура.

ДА ПРЕПОДАВАМЕ ИСТОРИЯТА НА КОМУНИЗМА

 <https://goo.gl/xuhJyN>

Методическо пособие за учители по история, издание на Център Ана Харенд – София (2013). Представя резултатите от националното представително проучване „Образованието за комунистическия режим и европейските демократични ценности на младите хора в България днес“, примери за добри практики на преподаване в Източна Европа и бившия Съветски съюз, източници и филми по темата в интернет.

1989 – МЕСТА НА ПАМЕТ В СЕВЕРОЗАПАДА – ПРЕПОДАВАНЕ НА БЛИЗКА ИСТОРИЯ И ПРИЛОЖЕН ТЕАТЪР

 <http://novakultura.org>

Издание на Фондация за нова култура (2009 г.) с автори Мариана Асенова и Крис Болдуин. Наръчник с подробна информация за работата на екип изследователи в четири училища в Северозападна България с ученици, които изучават история на комунизма в България. Двуетичното издание (на български и на английски) дава различни примери за успешното използване на интерактивни методи и езика на изкуствата за преподаване на периода 1944-та – 1989-та година. Работа с предмети, устна история, активно наблюдение на градски пространства, лятно театрално училище са само част от методите, използвани в рамките на едногодишния проект за откриване на местата на памет за комунизма в четири града – Видин, Враца, Монтана и Вършец.

HISTORY PROJECT 2006 ДА ПРЕПОДАВАМЕ С УДОВОЛСТВИЕ – УСТНАТА ИСТОРИЯ В КЛАСНАТА СТАЯ

 <https://goo.gl/hMKGsy>

Ръководство за учители, създадено в рамките на проект, инициран от Института за международно сътрудничество към Сдружението на Германските Народни Университети. Основната цел на изданието е да повиши съзнанието на учителите и на учениците за значимостта на всекидневния живот. Представени са методиката и аспекти на технологията на устната история, както и примерни уроци.

ФИЛМИ

Голяма част от представените тук филми могат да бъдат намерени в Интернет.

„ПАНТЕОН“ (1987), режисьор и сценарист: Малина Петрова

Първият документален филм в България, чиято тема е гласността. Група ученици разбиват Пантеона на загиналите антифашисти в Морската градина в Бургас през 1987 година. Общественото положение и авторитетът на родителите са достатъчни инцидентът да бъде потушен, а снимките на документалното разследване – спрени. Авторите на филма свикват художествен съвет от добре познати тогава кинематографисти, които трябва да изгледат заснетия материал и да решат съдбата на филма.

 <https://goo.gl/mW7dj7>

„ДО УТРЕ... ЧЕТИРИ ПОРТРЕТА И ЕДИН СПОМЕН“ (1989), режисьор: Станимир Трифонов, сценаристи: Александър Донеv, Станимир Трифонов, Емил Христов

Филмът съпоставя критериите за вътрешна свобода на младите – четирима зрелостници пред завършване, с изчерпаната ценностна система на обществото.

 <https://goo.gl/OBSRIX>

„ОЦЕЛЕЛИТЕ. ЛАГЕРНИ РАЗКАЗИ“ (1990), режисьор: Атанас Киряков

Филмът разказва за живота и съдбата на несъгласните с режима представители на различни политически партии у нас – земеделци, социалдемократи, комунисти, затворени в лагерите в Белене, Ловеч и Скравена след 9-ти септември 1944-та година.

„ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА НА ДРУГАРИТЕ“ (1990), филм на британския журналист Гавин Хюит, режисьор: Даниъл Бритън

Филмът, излъчен по ВВС, разказва за лагерите и за масов гроб близо до София, за т.н. Възродителен процес и за убийството на Георги Марков.

„ПРИСЪДАТА“ (1990-1999), режисьор: Анна Петкова, сценарист: Зелма Алмалех

Филмът е посветен на престъпленията в лагера „Слънчев бряг“ край Ловеч между 1959та и 1962ра година. Лентата показва лицата на надзирателката Юлияна Ръжгева, Николай Газдов – отговорник по ДС и майор Цвятко Горанов, подсъдими

през 93-та година за убийствата в лагера.

„КАТО НА КИНО“ (1999), режисьор: Юлий Стоянов, сценаристи: Юлий Стоянов, Светла Христова

Филм за живота на Стефан Власков – най-обикновен българин, преследван от комунистическия режим, защото е роден в богато семейство. Изпратен в концентрационен лагер, преследван и след това от Държавна сигурност, героят оцелява благодарение на любовта си към киното.

 <https://goo.gl/k4mv10>

„ДОСИЕТАТА СКИТНИК“ (2001), режисьор Йордан Йорданов, сценарист Христо Христов

Филмът се фокусира върху ключов момент от случая с убийството на писателя Георги Марков – унищожаване на разработките срещу него в Първо главно управление на ДС и в Шесто управление на ДС.

„СТАЛИН – ЛИЦЕТО НА ТЕРОРА“ (2003)

Филм на BBC, който разкрива истината за един от най-зловещите диктатори на ХХвек - Йосиф Джугашвили - Сталин.

„ПОДМЯНАТА 10-ТИ“ (2004), автори: Пламен Петков и Красимир Михайлов (по идея на Красимир Михайлов)

Филмът разказва за първите 15 години след свалянето от власт на Тодор Живков и за това как България три пъти

е била изправена на ръба на гражданска война. Използван е уникален видеоархив.

 <https://goo.gl/4IEmA4>

„ЕДНА СТУДЕНА КОКА-КОЛА ПРЕЗ СТУДЕНАТА ВОЙНА“ (2006), автори: Дамян Петров, Ирина Недева и Евгения Атанасова, БНТ.

Филм за това как в разгара на Студената война през 1965-та година България става първата страна зад Желязната завеса, в която започва да се произвежда Кока Кола.

„КЛАСИФИКАЦИЯ НА СПОМЕНИ“ (2010), режисьор: Костадин Бонев, сценарист: Влади Киров

Филм за Доктор Любомир Канов, психиатър и писател, който на 33 г. е обвинен в агитация и пропаганда на вредни за социалистическа България идеи и е затворен за близо 2 години в Старозагорския затвор.

ГОРЯНИ (2011), сценаристи режисьор: Атанас Киряков

Безценни разкази на оцелели участници в горянското движение в най-важните райони в страната – Кюстендилско, Пиринския край, Средногорието, Русенско и Сливен. Автентичният им разказ за събитията отпреди повече от 60 години се допълва от близките им.

„ПОСЛЕДНИЯТ ЛОВ“ (2011), режисьор Огнян Ангелов, сценарист Тодор Пройчев, продуцент Радостина Константинова

Сензацията във филма е тайната среща

между Тодор Живков и баварския премиер Франц-Йозеф Щраус, водач на най-консервативната част от западногерманската десница, на която Живков предлага България да излезе от Варшавския договор, а в замяна той да остане едноличен лидер на държавата.

 <https://goo.gl/ppXML2>

„ГРАД НА МЕЧТИ“ (2012), режисьор и сценарист: Светослав Драганов

Филмът разглежда две противоположни лица на Димитровград. Емблема на социализма от вчера и седалище на поп фолка и контрабандата от днес. Градът, видян през погледа на хората и през призмата на техните мечти.

„НАКАРАН ДА ЗАМЛЪКНЕ: ГЕОРГИ МАРКОВ“, Германия, България (2012), сценарист и режисьор: Клаус Дексел

Филм за едно от най-загадъчните политически убийства през Студената война, което остава неразкрито. Основна теза – единствената причина за смъртта на писателя е именно неговото литературно творчество и най-вече прочутите му „Задочни репортажи“.

„БЪЛГАРИЯ 1944 – 1989, ЗАБРАНЕНА ИСТИНА“ – документален филм, България (2012), 39 мин Режисьор: Ирена Даскалова

Лентата дава думата на свидетелите, на жертвите и на техните наследници, които разказват за една от най-мрачните страници в българската история. Техният глас говори за печалната действителност на тоталитарните години.

 <https://goo.gl/jDAXym>

„ОТМЪЩЕНИЕТО. ДЪЛГАТА СЯНКА НА ДС“ (2013), режисьор и сценарист: Атанас Киряков

Филмът разказва за съдбите на хора, осъдени от цинизма на тоталитарната система за това, че са искали да живеят в свободна държава. Затвори, Белене, Бобов дол, осъдени на смърт за „престъпления“ срещу комунистическа България.

„ЗАБРАВЕНИТЕ ЖЕРТВИ НА КОМУНИЗМА“ (2013)

Съвместен българо-македонски филм, част от проект „Българските и македонските жертви на комунизма – днес жертви на забора и незнание“. Сведенията за репресии са представени в интервюта с близки на пострадали по времето на комунизма, осъществени от студенти от ЮЗУ Благоевград.

 <https://goo.gl/KnQtAj>

„ОТВОРЕНИ ДОСИЕТА“ (2014) – шест документални разказа

Поредица на БНТ, посветена на жертвите на тоталитаризма и на цената на свободата. До този момент са заснети историите на Петко Огойски, Алфред Фосколо, Георги Саръиванов, Катрин Макаров, Георги Заркин, Халил Расим.

 <https://goo.gl/K3ehCO>

„НАРОДЕН ДОМ НА ТЕРОРА“ (2015), режисьор, сценарист и продуцент: Стойчо Шишков

Филмът представя 100 годишната история на сградата при Львов мост в София – бившата Дирекция на милицията и полицията. Мрачните години преди и след 9-ти

септември 1944та година са представени с документи, разкази и свидетелства.

„ЧЕРНАТА ТЕТРАДКА“ (1995), режисьор и сценарист: Росен Елезов

Филм за това какво има в работната тетрадка на оперативен работник от Шесто управление на Държавна сигурност.

„ЧУЙ“ (2014), режисьор и сценарист: Диана Иванова

Филм за забравената история на радио Свободна Европа – създадено от САЩ в Западна Германия няколко години след края на Втората световна война и смятано за един от най-опасните врагове на комунистическа България.

<https://goo.gl/0FZnuu> (Открит урок)

<https://goo.gl/FV4XPH> (Фейсбук страница)

„ЗВЯРЪТ Е ОЩЕ ЖИВ“ (2016), филм на Мина Милева и Весела Казакова

Многопластово разказана история, в която се преплитат личният разказ на внучка за нейния дядо – горянин и съвременни събития като протестите у нас през 2013та и управлението на СИРИЗА в съседна Гърция.

<https://goo.gl/t0T4Jy> (Фейсбук страница)

<https://goo.gl/7vGtCA> (трейлър)

„ПРОШКА“ (2016), сценарист и режисьор: Ваня Жекова

Документален разказ от първо лице, единствено число за репресиите на Държавна сигурност над един ученик и психическият тормоз, упражнен върху семейството му.

За автора

Мариана Асенова е изследовател, автор и мениджър проекти в областта на културата, образованието и информационните технологии, продуцент, журналист. Акцентът в изследванията и проектите ѝ е ролята на изкуствата – като инструмент в процеса на преподаване в училище, за създаване на сигурна среда за дискусии на трудни теми и за промяна на средата – градската, училищната, семейната.

Съосновател и куратор на фестивала на спомените Goatmilk, който се провежда от 2004-та година в с. Горна Бела речка (община Вършец). Автор на помагало с методи и добри практики за преподаване на история на комунизма и водещ на обучителни семинари за учители по история по проект „Сега знаеш: програма за гражданско образование“ на Фондация „Софийска платформа“. Автор и съставител (в съавторство с Крис Болдуин) на методологията „1989 – Места на памет в Северозапада // Преподаване на близка история и приложен театър“. През 2009 година ръководи проекта „1989 –

места на памет в Северозапада”, по който в рамките на една година работи с интерактивни методи на преподаване с повече от 100 ученици в 4 училища в Северозападна България.

Съосновател и дългогодишен главен секретар на Сдружение МЕГО (Морал, Етика и Гражданско Образование). Участник със свои изследвания, презентации и лекции в международни конференции (вкл. годишните конференции NECE, организирани от Федералната агенция по гражданско образование, Германия), семинари, уъркшопи.

Дългогодишен опит в продуцирането на крос медиа проекти и в управлението на проекти, финансирани със средства от европейски и други донорски програми. Сред тях - Sofia Contemporary (2012-2013), международен фестивал за съвременно изкуство (Фондация София за изкуство и култура), част от проект на Столична община. Журналист с дългогодишен опит в новините на БНТ, с ресор външна политика, ЕС и ИКТ. Автор на документални филми, излъчени по БНТ. Член на СБЖ.